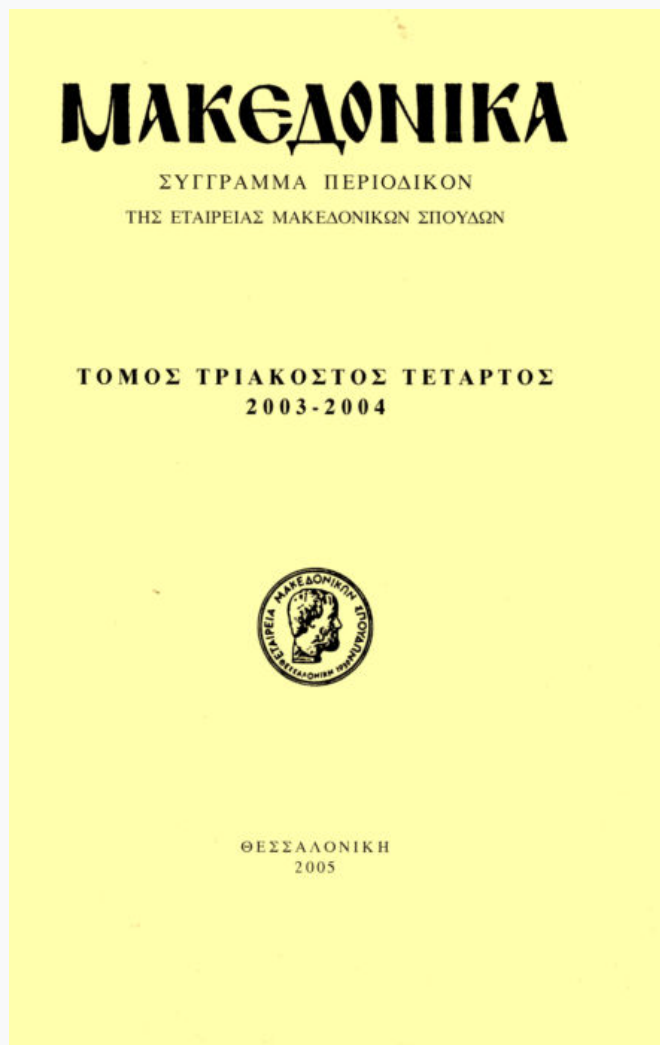

Μακεδονικά

Vol 34, No 1 (2004)

Τα Γενιτσά (Γιαννιτσά) το 1904 μέσα από την έκθεση του Γεωργίου Τσορμπατζόγλου

Τιμόθεος Ι. Τιμοθεάδης

doi: [10.12681/makedonika.879](https://doi.org/10.12681/makedonika.879)

Copyright © 2014, Τιμόθεος Ι. Τιμοθεάδης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Τιμοθεάδης Τ. Ι. (2004). Τα Γενιτσά (Γιαννιτσά) το 1904 μέσα από την έκθεση του Γεωργίου Τσορμπατζόγλου. *Μακεδονικά*, 34(1), 359–376. <https://doi.org/10.12681/makedonika.879>

ΤΑ ΓΕΝΙΤΣΑ (ΓΙΑΝΝΙΤΣΑ) ΤΟ 1904
ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΣΟΡΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ

A. Εισαγωγή

Ο διπλωμάτης Γεώργιος Τσορμπατζόγλου, βαθύς γνώστης της τουρκικής γλώσσας και νοοτροπίας των Τούρκων, στέλνεται την άνοιξη του 1904 από τον Πρόξενο Θεσσαλονίκης Ευγένιο Ευγενιάδη για να μελετήσει επιτοπίως και να συντάξει εκθέσεις για την επιδεινούμενη κατάσταση από τη δράση της βουλγαρικής προπαγάνδας και των Κομιτατζήδων στις πόλεις και περίξ χωριά της Κεντρικής Μακεδονίας, Βέροια, Νάουσα, Βοδενά, Γενιτσά, Γευγελή¹. Ο Ευγ. Ευγενιάδης στα τέλη Μαΐου 1904 μετατίθεται στο Προξενείο Σμύρνης και τη διεύθυνση του Προξενείου Θεσσαλονίκης αναλαμβάνει ο Λάμπρος Κορομηλάς, ο οποίος σε μακροσκελή εμπιστευτική έκθεσή του προς την ελληνική κυβέρνηση την 30.5.1904 αναφέρει μεταξύ άλλων: ...*Ολόκληρον σχεδόν τό ἔδαφος τοῦ σαντζακίου Θεσσαλονίκης... ἀπὸ βορρὰ μέχρι τῶν πυλῶν τῆς Ναούσης καὶ διὰ τῆς Λίμνης Γιαννιτσῶν μέχρις αὐτῆς τῆς ἀκτῆς τοῦ κόλπου Θεσσαλονίκης, ἔχει κατακτηθῆ παρὰ τῶν Βουλγαρικῶν συμμοριῶν, κι ἐπέτρεψε νὰ πραγματωθῇ ἐντὸς ἐνὸς μόνον μηνὸς ἡ διαταγὴ ἐκβιάσεως πάντων τῶν χωριῶν εἰς ὑπογραφὴν ἀναφορῶν ὑπὲρ τοῦ σχίσματος... Οἱ ἐν Μακεδονίᾳ Ἕλληνες πατριῶται εἶναι ἄκρως ἐξημιμένοι καὶ ζητοῦσι παρ' ἡμῶν βοήθειαν...*². Ο Πρόξενος Λάμπρος Κορομηλάς εγκαινιάζει νέα εποχή με τον ένοπλο αγώνα κατά των βουλγάρων κομιτατζήδων, τον οποίο προτείνει, όπως και πολλοί πρόκριτοι της Μακεδονίας, και τελικά η διστακτική, μετά τον ατυχή ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897, ελληνική κυβέρνηση τον αποδέχεται φοβούμενη τον κίνδυνο που διέτρεχε η Μακεδονία. Έτσι, από την άνοιξη του 1905 αρχίζει η ένοπλη ελληνική αντιμετώπιση με τα αφικνούμενα από την ελεύθερη Ελλάδα στη Λίμνη των Γιαννιτσών υπό Έλληνες αξιωματικούς μι-

1. Εκθέσεις Γεωργίου Τσορμπατζόγλου το 1904, που αφορούν στη Βέροια, Νάουσα, Βοδενά, Γενιτσά, Γευγελή. Φ. 1904/73/80, Ιστορικό Αρχείο Υπ.Εξ. Για τα Γενιτσά (Γιαννιτσά) υπάρχουν περί τις 35 εκθέσεις Ελλήνων και ξένων για τις οποίες βλ. τις μελέτες μου, *Τα Γιαννιτσά το 1821*, Έκδ. 1988· *Η Ονία Γιαννιτσών και η πολιτική του Βατικανού χθες και σήμερα*, Γιαννιτσά 1992 (στο εξής: *Η Ονία*· *Η Παιδεία στον Καζά Γιαννιτσών 1870-1912*, Θεσσαλονίκη 1998 (στο εξής: *Η Παιδεία*).

2. Λ. Κορομηλά εμπιστευτική επιστολή προς το Υπουργείο Εξωτερικών 30.5.1904, Φ. 1904/ΑΑΚ/Ε', Γεν. Προξενείο Θεσσαλονίκης, Ιστορικό Α.Υ.Ε.

κρά ανταρτικά σώματα, μαζί με γηγενείς Μακεδονομάχους³.

Ο Γ. Τσορμπατζόγλου συνέταξε πέντε χωριστές εκθέσεις για τις πόλεις της Κεντρικής Μακεδονίας Βέροια, Νάουσα, Βοδενά, Γενιτσά, Γευγελή, οι οποίες φυλάσσονται στο Ιστορικό Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών, από τις οποίες παρουσιάζω την έκθεση για τα Γενιτσά.

Τα Γενιτσά ήταν σημαντικό πνευματικό (μουσουλμανικό) εμπορικό και στρατιωτικό κέντρο. Η πόλη χωριζόταν σε δύο τμήματα, το κάτω, το τουρκικό (μεγαλύτερο) που ήταν η κυρίως πόλη με εννέα συνοικίες, και το άνω, το ελληνικό (μικρό) με πέντε συνοικίες. Για αρκετούς αιώνες τα Γενιτσά αποτελούσαν το μεγαλύτερο πνευματικό μουσουλμανικό κέντρο της Μακεδονίας. Η πόλη με τον μεγάλο πλούτο και τα εντυπωσιακά μνημεία και κτίρια της τουρκικής αρχιτεκτονικής συγκέντρωσε ένα μεγάλο μέρος της ελίτ των πρώτων Οθωμανών και ανέδειξε πολλούς ποιητές, ιδίως τον 16ο αιώνα, που ήταν η χρυσή εποχή των Γενιτσών για τους Οθωμανούς. Η πόλη στην ακμή της είχε 50.000 κατοίκους, 10.000 σπίτια και 700 καταστήματα. Οι Τούρκοι ονόμαζαν την πόλη Γενιτζέ Βαρδάρ ή Γενιτσά, ενώ οι σλαβόφωνοι Πάζαρ⁴.

Στα γενικότερα αίτια της παρακμής της οθωμανικής αυτοκρατορίας τον 19ο αιώνα, στα Γενιτσά προστίθενται και οι επιδημίες χολέρας από το 1839 που έπληξαν την πόλη, κυρίως τον τουρκικό πληθυσμό, και την κατέστρεψαν πληθυσμιακά και οικονομικά, γιατί εξέλιπαν τα εγγατικά χέρια για τις φυτείες καπνού και βαμβακιού. Την προοδευτική παρακμή του Γενιτζέ Βαρδάρ, ιδίως στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, τη μνημονεύουν στα κείμενά τους οι περισσότεροι ξένοι και έλληνες περιηγητές που πέρασαν από την πόλη, καθώς ήταν έκδηλη παντού και περισσότερο στις μεγάλες φθορές που παρουσίαζαν τα άλλοτε λαμπρά τουρκικά μνημεία και κτίρια. Κατάλοιπα αυτών των κτιρίων είναι τα περίπου 12 τζαμιά που υπάρχουν σήμερα στα Γιαννιτσά και μερικά καταστήματα στην παλιά αγορά, όλα σε κατάσταση ερειπίων⁵.

Τα Γενιτσά θεωρούνταν ιερή πόλη των Τούρκων, γιατί εδώ ήταν θαμμένος ο ξακουστός αρχηγός τους Γαζή Εβρενός, και γι' αυτό δεν επέτρεπαν εδώ την ύπαρξη εκκλησίας των «απίστων», δηλαδή των Χριστιανών, κι έτσι αναγκάζονταν οι Γενιτσώτες να εκκλησιάζονται και να εκτελούν τα θρησκευτικά τους καθήκοντα στην εκκλησία του κοντινού χωριού Πηλορήγι (Πενταπλάτανος), την εκκλησία Άγιος Αθανάσιος, ιδρυμένης το 1700, που ήταν μέσα σε χαράδρα αθέατη από τους διερχόμενους φανατικούς μουσουλμάνους.

Με τις μεταρρυθμίσεις (Τανζιμάτ), που εγκαινιάζουν το Χάττι Σερίφ το

3. Παύλος Α. Τσάμης, *Μακεδονικός Αγών*, Ε.Μ.Σ., Θεσσαλονίκη 1975.

4. Βασίλης Δημητριάδης, *Η Κεντρική και Δυτική Μακεδονία κατά τον Εβλιγιά Τσελεμπή*, Ε.Μ.Σ., Θεσσαλονίκη 1973.

5. Τιμόθεος Τιμοθεάδης, «Ιερός Ναός Κοιμήσεως της Θεοτόκου Γιαννιτσών», Εφημ. *Μακεδονία* 7.8.1988.

1839 και ιδίως το Χάττι Χουμαγιούν το 1856, παρέχονται κάποιες ελευθερίες, οπότε η ελληνική κοινότητα Γενιτσών ζητά μέσω του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως άδεια για την ίδρυση εκκλησίας, η οποία της χορηγείται το 1858 και σε πολύ μικρό χρόνο (1858-1860) ανεγείρεται η μεγαλοπρεπής εκκλησία της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, η οποία ως σήμερα είναι η Μητρόπολη των Γιαννιτσών.

Συγχρόνως οι Έλληνες των Γιαννιτσών ιδρύουν σε απόσταση 100 μ. από την εκκλησία, μεγάλο πέτρινο σχολείο, τρία νηπιαγωγεία και τον φιλεκαπαιδευτικό σύλλογο «Η Πέλλα»⁶.

Το ευνοϊκό κλίμα που δημιουργούν οι μεταρρυθμίσεις εκμεταλλεύονται και οι ξένες προπαγάνδες, και διεισδύουν το 1862 η Καθολική (Ουνιτική) προπαγάνδα, και το 1890 η βουλγαρική προπαγάνδα, ενώ είναι μικρής σημασίας η σερβική, η προτεσταντική και η ρουμανική προπαγάνδα.

Οι Ουνίτες ιδρύουν την εκκλησία τους Άγιος Πέτρος το 1865 και μικρό σχολείο με ευαρίθμους μαθητές, και αργότερα το 1908 τριώροφο μοναστικό οίκημα στο οποίο οι αδελφές του Ελέους και ο ουνίτης κληρικός ασκούσαν προσηλυτισμό με τη δωρεάν χορήγηση φαρμάκων και άλλες παροχές. Το κτίριο αυτό που έμεινε γνωστό με το όνομα «Γαλλικό Νοσοκομείο» είχε διάφορες χρήσεις ως το 1938, οπότε το έκλεισαν οι Ουνίτες, κατά την περίοδο της κατοχής μεταφέρθηκε σ' αυτό το Γυμνάσιο Γιαννιτσών, και το 1979 κατεδαφίστηκε ως ερείπιο⁷.

Η βουλγαρική προπαγάνδα ίδρυσε σχολείο το 1900, και το 1908 την εκκλησία Κύριλλος και Μεθόδιος. Οι Βούλγαροι στόχο τους είχαν τους σλαβόφωνους τους οποίους προσπάθησαν να προσηλυτίσουν στη βουλγαρική Εξαρχία (σχισματική εκκλησία), χωρίς να το κατορθώσουν γιατί οι σλαβόφωνοι Έλληνες είχαν ελληνική συνείδηση. Οι Βούλγαροι, όταν είδαν ότι η προπαγάνδα τους δεν αποδίδει, γιατί δεν είχαν λαϊκά ερείσματα, κατέφυγαν σε βίαια μέσα με αποτέλεσμα να οδηγηθούμε στον ένοπλο Μακεδονικό Αγώνα.

Μετά την απελευθέρωση των Γιαννιτσών στις 20.12.1912 οι σχισματικοί επανήλθαν στην Ορθόδοξη Εκκλησία, πλην ελαχίστων, και η εκκλησία τους μετονομάστηκε σε εκκλησία των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης. Οι Έλληνες των Γιαννιτσών και ο ελληνικός στρατός έκλεισαν την ουνιτική εκκλησία και το ουνιτικό σχολείο, γιατί σ' αυτά γινόταν χρήση της βουλγαρικής γλώσσας και ήταν εστία προπαγάνδας.

Τα Γεντισιά μετονομάστηκαν σε Γιαννιτισιά στις 2 Μαρτίου 1926, ΦΕΚ 97.

6. Τιμοθεάδης, *Η Παιδεία*, ό.π., σ. 300.

7. Τιμοθεάδης, *Η Ουνία*, ό.π.

Β. Γεωργίου Τσορμπατζόγλου έκθεσις Διαμέρισμα Γενιτσών αριθ. 10/21.5. 1904 (3.6.1904)

Δὲν κατωρθώθη εἰσέτι νὰ ὁμονοήσωσιν τὰ δύο ἐρίζοντα πρὸς ἄλληλα κόμματα περὶ τῆς ἐκλεκτέας τοποθεσίας πρὸς ἀνέγερσιν τῆς σχολῆς, ὑπὲρ ἧς ὑπεσχέθη λίαν ἐπικαίρως τὸ Β. Γ. Προξενεῖον νὰ χορηγήσῃ γενναίαν χρηματικὴν συνδρομὴν⁸.

Ὁ ἡγέτης τοῦ ἐνὸς ἐκ τῶν δύο κομμάτων Χρῆστος Χατζηδημητρίου ἀξιολογῶν τὴν ἀνεγερθῆ ἢ περὶ ἧς πρόκειται ἀστική Σχολὴ ἐπὶ στενοῦ οἰκοπέδου τῆς Κοινότητος κειμένου κατέναντι τῆς οἰκίας του, λόγῳ τοῦ ὅτι ἡ συνοικία του κέκτῃται πλείω δικαιώματα τῶν νεωτέρων τριῶν ἄλλων συνοικιῶν ὡς παλαιότερα καὶ ὡς πλείονας ὑποστάσα ἀνέκαθεν θυσίας ὑπὲρ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως. Τὸ ἕτερον κόμμα τὸ καὶ ἰσχυρότερον καὶ πολυαριθμότερον, περιλαμβάνον ἐν ἑαυτῷ καὶ τοὺς ὀλιγίστους ἐγγραμμιάτους, ὅπωςδὴποτε τοῦ τόπου πολίτας ἀποδίδει τὴν ἀξίωσιν ταύτην τοῦ Χατηδημητρίου εἰς μωρὰν ματαιοδοξίαν του καὶ ὑποδεικνύει μετὰ φανατικῆς ἐπιμονῆς ὡς μόνην κατάλληλον τοποθεσίαν πρὸς ἀνέγερσιν τῆς ἐν λόγῳ σχολῆς, ἕτερον οἰκόπεδον τῆς Κοινότητος κείμενον ἐν περιβλέπτῳ κέντρῳ ἐξ ἴσου σχεδὸν ἀπέχοντα πασῶν τῶν ἑλληνικῶν συνοικιῶν, ἰσχυρίζεται δὲ ὅτι ἐκτὸς τῶν τοπογραφικῶν πλεονεκτημάτων τῆς ἢ τοποθεσίας αὐτῇ ἔχει καὶ τὰ πλεονεκτήματα ὅτι εἶναι πολλῶ ἐυρύτερα τῆς πρώτης, ὅτι ἐν αὐτῷ ὑπάρχει ἄφθονον πόσιμον ὕδωρ κατ' ἀντίθεσιν τῆς τελείας ἀνυδρότητος τῆς πρώτης καὶ ὅτι ἐπὶ πλέον κεῖται ἀπέναντι τῆς ὁράσεως ὑψομένης ἐν τῷ Κέντρῳ ἐκεῖνῳ μεγαλοπρεποῦς Σχολῆς τῶν ὀλίγων Σχισηματικῶν Γενιτσῶν, ἣν προώρισται σὺν τοῖς ἄλλοις νὰ ἐπισκιάσῃ ἔθνοφελέστατα τὸ μελλόδημον ἐκπαιδευτήριον ἡμῶν.

Εἶναι βεβαίως εὐκαταῖον νὰ θεραπευθῇ ἡ ἐν λόγῳ ἐθνικὴ ἀνάγκη, ἄνευ μείζονος ἐκρήξεως τῶν δεσμευσάντων μέχρι τοῦδε τὰς χεῖρας ἡμῶν κοινωτικῶν παθῶν, ὃ δὲ νέος Μητροπολίτης Βοδενῶν⁹, εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν

8. Ο ἀγώνας γίνονταν κυρίως σε εκπαιδευτικὸ καὶ ἐκκλησιαστικὸ ἐπίπεδο, καὶ γι' αὐτὸ ὁ Γ. Τσορμπατζόγλου ἀρχίζει τὴν ἐκθέσιν του γιὰ τὰ Γενιτσά με ἐμφασὴν στὸ θέμα ἀνέγερσιν τοῦ νέου σχολείου, ἐπισημαίνοντας ὅτι «πολύς πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ὁργανισμὸς τῆς πόλεως». Ὅμως γιὰ τὴ θέση στὴν ὁποία πρέπει νὰ οἰκοδομηθεῖ τὸ νέο σχολεῖο Γενιτσῶν ἐρίζουν οἱ δύο μερίδες τῶν προκρίτων, με τὸν Χρῆστο Χατζηδημητρίου ἀρχηγὸ τῆς μίας μερίδας, καὶ τὸν ἰατρό Ιωάννη Βλάχο τῆς ἄλλης. Ὁ Χρῆστος Χατζηδημητρίου, ὁ σημαντικότερος ἐθνικὸς παρὰ των Γενιτσῶν, ἦταν ἔμπορος, διετέλεσε ἐπὶ σειρά ἐτῶν δημογέρον καὶ ἐφοροεπίτροπος τῶν σχολείων, δολοφονήθηκε ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους στὶς 17.7.1905. Ὁ ἰατρός Ι. Βλάχος καταγόταν ἀπὸ τὴν Κορυτσά, ἐγκαταστάθηκε στὰ Γενιτσά τὸ 1902, καὶ παράλληλα με τὴν ἀσκηση τῆς ἰατρικῆς ἀναπτύσσει καὶ μεγάλη κοινωνικὴ καὶ ἐθνικὴ δράση. Βιογραφικὰ σημεῖωματα τοῦ Χ. Χατζηδημητρίου στὸ βιβλίο μου *Ἡ Παιδεία, ὅ.π.*, καὶ τοῦ Ι. Βλάχου στὴν ἀνακοίνωσίν μου «Οἱ ἰατροὶ τῶν Γενιτσῶν», *ΙΖ' Συνέδριο τῆς Ε.Ι.Ε. 31.5.-2.6.1996*, Α.Π.Θ.

9. Ὁ Μητροπολίτης Βοδενῶν Στέφανος Δανηλίδης (ἀπὸ 29.1.1904 ἕως 13.5.1910), τὴν ἀφίξιν του ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Πρόξενος Εὐγ. Ευγενιάδης σε ἐπιστολὴν τὸν πρὸς τὸν Υπουργεῖο Εἰσωτερικῶν στὶς 20.3.1904, με ευμενὴ σχόλια, στὴ δραματικὴ ἐπιστολὴν τοῦ πρὸς τὸν Οἰκου-

δικαιοδοσίαν τοῦ ὁποίου ὑπάγονται τὰ Γενισιά καὶ τὸν ὁποῖον κατέστησα ἐνήμερον ὄλων τῶν λεπτομερειῶν τῆς κοινοτικῆς αὐτόθι ἀναρχίας τῆς ὀφειλομένης εἰς ἀσύγγνωστον ὀλιγωρίαν τῶν προκατόχων του καὶ ἰδίως τὴν παντελῆ ἔλλειψιν Κανονισμοῦ Κοινοτικοῦ, ἐλπίζω ὅτι θέλει κατορθώσει κατὰ τὴν προοεχὴ αὐτόσε μετάβασίν του νὰ κανονήσῃ σὺν τοῖς ἄλλοις εἰρηνικῶς καὶ τὸ φλέγον ζήτημα τῆς Σχολῆς.

Ἡ Ἑθνικὴ ζημία ἢ προκύψασα ἐκ τῆς ἐπ' ἀόριστον ἀχρηστίας τῆς σκοπιμωτάτης ἡμῶν δωρεᾶς τῶν 600 λιρῶν καίπερ ἀρνητικῇ, ἔσται πάντως πολὺ ὑπερτέρα οἰασθήποτε ἐνοχλήσεως δυναμένης νὰ πηγᾷσῃ οἰασθήποτε συγκρούσεως τῶν δύο κομμάτων ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Τὴν ἀνωτέρω μεγάλῃν ζημίαν ἀποκαλῇ ἀρνητικὴν, μόνον διὰ τὸν λόγον ὅτι ἐγγυᾶται μὲν ὑπὲρ ἀκεραιότητος τοῦ καθεστώτος, καὶ ἄνευ τῆς νέας Ἀστικῆς Σχολῆς, ὁ πολὺς πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ὀργασμὸς τῆς πόλεως, ὅστις παρὰ πάσας, ὡς προεῖπον, τὰς δυσχερίας τῆς συγκοινωνίας, καὶ παρὰ πᾶσαν τὴν οἰκονομικὴν δυσπραγίαν τοῦ τόπου ἀνεβίβασεν βαθμιαίως εἰς 650 τὸν ὀλικὸν ἀριθμὸν τῶν μαθητευομένων, ἀλλ' οὐχ' ἦττον ἢ ἀνεπάρκεια τοῦ χώρου καὶ ἡ ἀκαταλληλότης τῆς θέσεως τῶν σημεινῶν ἐκπαιδευτηρίων ἀρρένων καὶ θηλέων ἀποστερεῖ ἡμᾶς διπλασίων καρπῶν οὓς μέλλει κατὰ τὴν γενικὴν πεποιθήσιν νὰ ἐξασφαλίσῃ ἡ μελετωμένη μεταρρυθμῖσις.

Τὸ ἰσχυρότερον τῶν δύο κομμάτων διευθύνουσιν οἱ πρόκριτοι: Ἰ. Κ. Βλάχος Ἱατρός, Πέτρος Γκοτσαμάνης, Ἐμ. Ζωγράφος, Ἀθανάσιος Ε. Οἰκονόμου, Δημήτριος Γκοτσαμάνης, Χρῆστος Δασκάλου, Γρηγόριος Δασκάλου, Χατζὴ Τρύφων Οἰκονόμου, Πέτρος Δοβαντζῆς, Τρύφων Δοβαντζῆς, Δημήτριος Νικολάου, Χρῆστος Γκάλτσις, Ἰωάννης Σαμιώτης, Διονύσιος Στάμου, Ἀντώνιος Παπα Σταύρου, Ἀθανάσιος Λεπιδας καὶ Γεώργιος Χατζὴ Γεωργίου. Ἐκ τούτων οἱ τέσσαρες τυγχάνουσι Δημογέροντες.

Τὸ ἕτερον κόμμα διευθύνουσιν ὁ ἐκ τῶν προκρίτων Χρῆστος Χατζὴ Δημητρίου, ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ Χρῆστος Μπόσκος καὶ ὁ ἰδιοτελὴς Ἐφοροταμίας τῆς Κοινότητος Γεώργιος Δοῦτσίνης. Ἐκ τούτων οἱ δύο πρῶτοι τυγχάνουσι Δημογέροντες.

Εἶναι ἀξιοπαράτηρον ὅτι ἡ πόλις Γενιτσῶν καίπερ ἐγγὺς σχετικῶς τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ὀλόκληρος σχεδὸν Ἑλληνικὴ ἀκραφνὴς κατὰ τε τὸ φρόνημα καὶ τὴν ὄλῃν μορφήν ἀριθμεῖ ὀλιγίστους πολίτας ὁμιλοῦντας τὴν καθαρεύουσαν δημῶδη μετὰ τῆς αὐτῆς εὐχερείας, μεθ' ἧς καὶ τὸ Μακεδονικὸν ἰδί-

μενικὸ Πατριάρχη στις 15.9.1904, γράφει μεταξὺ ἄλλων: ...Οἱ ληστανάρται (Κομιτατζήδες) ἀμειλίκτον διωγμὸν ἐκίνησαν ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν τῆς ἐπαρχίας μου καὶ τῶν τριῶν τμημάτων (Βοδενῶν, Γενιτσῶν, Γουμηνίσσης), ἐλευθέρως καὶ ἀνενοχλήτως πλέον δίκην λυκῶν καθ' ὁμάδας περιέχονται τὰ χωρία καὶ ἐξαναγκάζουσι τοὺς χωρικοὺς δι' ἀπειλῶν, αἰκισμῶν, δολοφονιῶν καὶ λοιπῶν φρικαλεοτήτων νὰ ἐδιώξωσι τοὺς διδασκάλους καὶ ἱερεῖς των καὶ νὰ ἀσπασθῶσι τὸ Σχίσμα... (βλ. σημ. 6, 7).

ωμα, ἐξαίρειται τῆς νεολαίας, ἥτις ἔχει μαθητεύσει ἀπὸ δέκα περίπου ἐτῶν. Τοῦτο μετ' ἄλλων ἀλλαχού παρατηρήσάν μου μ' ἔπεισεν ὅτι πᾶσα σχεδὸν ἡ μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν γενομένη ἐν Μακεδονίᾳ Ἐκπαιδευτικὴ ἐργασία κατηνάλωσε μάτην τὸν διαρρευσάντα πολῦτιμον χρόνον. Ἡ σκληρὰ αὕτη ἀποτυχία φαίνεται ὅτι προέκυψεν κυρίως τὸ μὲν ἐκ τῆς κακῆς, κατὰ τὰ ἄλλοτε ἐπικρατήσαντα συστήματα διαχειρίσεως τοῦ ἐθνικοῦ χρήματος ὑπὸ τῶν Προκρίτων καὶ τῶν ἡμετέρων Ἀρχιερέων, τὸ δὲ ἐκ τῆς μεγάλης τέως πενιχρότητος τοῦ σχετικοῦ προϋπολογισμοῦ. Τὸ μόνον παρήγορον εἶναι ὅτι ἤδη ἡ χέρσος γῆ προσκτᾶται ὁλονέν ὄσιν κήπου καὶ ὅτι ἔχει ἀρδευθῇ ἀπὸ τοῦδε μετ' ἀφθονίας ἀναλόγου πρὸς τὴν γονιμότητα αὐτοῦ εἶναι ἀδύνατον τὸ μέλλον νὰ ἀποζημιώσῃ ἐγκαίρως τὸ ἔθνος διὰ τὰς ἀνυπολόγιστους ἀπωλείας τοῦ παρελθόντος.

Μία ἐκ τῶν ἄλλων ἐπαιγόντως δεομένων θεραπειᾶς ἀναγκῶν τῆς πόλεως Γενιτσῶν εἶναι καὶ ὁ διορισμὸς αὐτόθι ἐκλεκτοῦ Ἀρχιερατικοῦ Ἐπιτρόπου¹⁰, δυναμένου νὰ ἀντιπροσωπεύει ἀξιοπρεπῶς τὴν ἡμετέραν κοινότητα παρὰ τῇ ἐγγωρίῳ Διοικήσει, ὡς μέλος, κατὰ τὰ εἰωθότα, τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου αὐτῆς καὶ νὰ μεριμνᾷ τελεσφόρους περὶ τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς προόδου τοῦ τόπου. Ἐν πάσῃ περιπτώσει νομίζω πλέον ἀναγκαίαν τὴν ἄμεσον ἀπόλυσιν τοῦ νῦν παντελῶς ἀπαιδεύτου καὶ ἀναξιοπρεποῦς Ἀρχιερατικοῦ Ἐπιτρόπου, τὸν ὁποῖον, ὡς ἔσχον τὴν τιμὴν ν' ἀφηγηθῶ, ἐν τῇ περὶ Βοδενῶν ἐκθέσει μου ἀπὸ 12 τρέχοντος ὑπ' ἀριθ. 6 ἔχει διορίσει ὁ θεοφιλέστατος Ἰλαρίων χάριν σκοπῶν ἰδιοτελῶν.

Σὺν τοῖς ἄλλοις νομίζω ὅτι ὑπὲρ τῆς ἄμεσον ἀντικαταστάσεως παρομοίων πνευματικῶν ἀρχηγῶν συνηγορεῖ καὶ ἡ βεβαιότης ὅτι δὲν θὰ εἶναι μικρὰ ἡ ζημία, ἣν δύναται νὰ προξενήσῃ εἰς τὸ γόητρον καὶ τὰ δίκαια τοῦ ἔθνους ἡ μετὰ τῶν τοιούτων προσεχῆς συνάφεια τῶν στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν ἀντιπροσώπων τῆς Εὐρώπης. Περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ νῦν Ἀρχιερατικοῦ Ἐπιτρόπου Γενιτσῶν προκειμένου ἀρκεῖ νὰ σημειώσω, ὅτι ἐν συνεδρίᾳ ἐπισήμῳ τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου καθ' ἣν ὀλίγιστα δειλαὶ παρατηρήσεις του ἐθεωρήθησαν ὑπὸ τοῦ παρακαθημένου συμπαρέδρου Ἱεροδισκαστοῦ

10. Ο Οικονομικός Πατριάρχης Ἰωακείμ Γ' πρὸς ἀντιμετώπιση τῆς ἐντεινόμενης βουλγαρικῆς προπαγάνδας, ἀλλάξε ὅλους τοὺς γηραιούς Μητροπολίτες με νεαροὺς δραστήριους καὶ μορφωμένους Μητροπολίτες. Σὲ πολλὰς Μητροπόλεις καὶ μεγάλες Κοινότητες διόρισε ἐπίσης μορφωμένους καὶ δραστήριους Ἀρχιμανδρίτες-Αρχιερατικούς Ἐπιτρόπους (Γενισά, Κιλκίς, Λαγκαδάς κ.ά.). Ἀπὸ ἐπιστολὴ τοῦ αὐθ. πρωτ. 2676/20.5.1905 πρὸς τὸν Υπουργὸ Ἐξωτερικῶν, καὶ ἐπιστολὴ τοῦ Προξένου Λ. Κορομηλά αὐθ. πρωτ. 175/6.6.1905 ἐπίσης πρὸς τὸν Υπουργὸ Ἐξωτερικῶν βλέπομε ὅτι προτείνεται καὶ διορίζεται Ἀρχιερατικὸς Ἐπίτροπος Γενιτσῶν ὁ Ἀρχιμανδρίτης Μελέτιος Κοτρώζος ἀπὸ τὴν Κοινότητα τοῦ ἀκρωτηρίου Καφηρεὺς Ευβοίας. Υπῆρξε πολὺ δραστήριος, ὥπως προκύπτει καὶ ἀπὸ τὴν ἐκτενὴ ἀνέκδοτη εἰσοτή ἀλληλογραφία του, πολὺτιμη πηγὴ πληροφοριῶν, στὴν ὁποία χρησιμοποιοῦσε τὸ ψευδώνυμο Καφηρεὺς. Παρέμεινε στὰ Γενισά ἀπὸ τὸν Ἰουλίῳ 1905 ἕως τὸν Νοέμβριον 1906, ὁπότε μετετέθη καὶ ἀνέλαβε διευθυντὴς τῶν σχολείων Στρώμνιτσας (βλ. σημ. 5, 6).

(Καδη) Γενισίων τολμηραί καὶ μωραί, ἠνέχθη ἐκ μέρους αὐτοῦ μετ' ἀξιοθρηνητοῦ ἀγαθότητος τὴν ἐξῆς πρωτότυπον ἀντιπρατήρησιν, «Μὴ φλύαρει Παπὰ διότι θὰ σὲ δείρω».

Πολλὰς ὑπηρεσίας ἐθνικὰς δύναται νὰ προσενέγκῃ καὶ ὁ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς Ἰατρός ἐκ Κορυτσᾶς κ. Ἰ. Βλάχος διὰ τοῦ πατριωτισμοῦ του, τῆς νοημοσύνης του καὶ τοῦ ἐπαγγέλματός του, ἐὰν εὐαρεσθηθῇ νὰ ἐγκρίνῃ ἢ Ὑ. Ἐξοχότης τὴν περὶ μισθῶν Ἰατρῶν, ὡς ἐθνικὴν ἀποστολὴν πρότασίν μου τὴν ὑποβληθεῖσαν διὰ τῆς πρώτης περὶ Γενισίων ἐκθέσεώς μου.

Αἱ ὀρθόδοξοι Ἑλληνικαὶ οἰκίαι ἐν τῇ πόλει Γενισίων ἀνέρχονται εἰς 850 περίπου (ὑπομνήσκω ὅτι ἐκάστη οἰκία ἐν Μακεδονίᾳ ὑπολογίζεται ὡς κατοικουμένη κατὰ μέσον ὄρον ὑπὸ δύο οἰκογενειῶν ἥτοι ὑπὸ δέκα τοῦλάχιστον ψυχῶν). Αἱ Τουρκικαὶ οἰκίαι 1000-1100 περίπου. Αἱ οἰκίαι τῶν Σχισματικῶν ἀναβιβάζονται μὲν ὑπὸ τῶν ιδίων, λόγῳ, εἰς 200, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι αἱ πράγματι καὶ νόμῳ ὑπαγόμεναι εἰς τὴν Ἐξαρχίαν οὐδὲ εἰς 50 ἀνέρχονται¹¹.

Αἱ συνήθεις ἐν παρομοίῳις σημείοις τῆς χώρας διακινῶναι τοῦ αἰσθηματος καὶ τῆς πολιτείας τῶν Σχισματικῶν, περὶ ἧς ποιούμεαι διὰ μακρῶν μνησίαν ἐν ταῖς προλαβούσαις ἀναφοραῖς μου, δὲν ἐπιτρέπουν καὶ ἐν Γενισίοις ἀσφαλὲς ἐξακριβώσιν τοῦ ἀληθοῦς ἀριθμοῦ τῶν Σχισματικῶν. Ὁ ἀνωτέρω ὅμως ὑπολογισμὸς μου προκύπτει βέβαιος ἐκ τοῦ ἀκολουθοῦν ἀξιοσημειώτου γεγονότος: Συμφώνως πρὸς μίαν τῶν τελευταίων ὡς γνωστὸν τῇ Ὑ. Ἐξοχότητι παραχωρήσεων τῆς Τουρκίας πρὸς τὴν Βουλγαρίαν, ἥτοι τὴν ὑπόσχεσιν αὐτῆς περὶ ἐπιεικεστέρας καὶ γενικωτέρας ἐρμηνείας καὶ ἐφαρμογῆς τοῦ ἀρθ. 5 τοῦ Κανονισμοῦ περὶ Βιλαγιετιῶν καὶ τοῦ ἀρθ. 54 τοῦ Νόμου περὶ Ὁργανισμοῦ τῶν Βιλαγιετιῶν ὑπὲρ τῶν Σχισματικῶν ἐν Μακεδονίᾳ, ὁ Ὑ/διοικητὴς Γενισίων ἔχει ἐπιτρέψει τῇ αὐτόθι Σχισματικῇ Κοινότητι νὰ ἐκλέξῃ ἴδιον Μουχτάρην καὶ γεροντικούς παρέδρους ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἀποδείξῃ προηγουμένως κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἄρθρα τὴν ὑπαρξίν ἐντὸς τῆς πόλεως 50 τοῦλάχιστον σχισματικῶν οἰκιῶν, πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἐπέδωκε τῇ Κοινότητι ταύτῃ πρὸς ὑπογραφὴν ἔντυπον δήλωσιν, ἧς ἐθεώρησα νὰ λάβω ἰδιαιτέρως καὶ ὑποβάλλω συνημμένως ὧδε ἀντίγραφον καὶ μετάφρασιν. Ἀλλὰ καθ' ἃ μοι ἐβεβαίωσεν αὐτὸς οὗτος ὁ Ὑ/διοικητὴς Γενισίων, οἱ αὐτόθι σχισματικοὶ Ἱερεῖς καὶ ἄλλα ὄργανα τῆς Ἐξαρχίας, ἐνῶ ἀπὸ ἐνὸς ὁλοκληροῦ μηνὸς ἠγωνίζοντο διὰ παντός μέσον νὰ παραστήσωσιν ὡς ἀληθὴ τὸν φαντασιώδη ἀριθ-

11. Η οξύτης καὶ ο ανταγωνισμὸς μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Βουλγάρων ἦταν τόσο μεγάλος γιὰ τὴν κατοχὴ τῆς Μακεδονίας, ὥστε καὶ ἡ στατιστικὴ ἐγίνετο ὄργανο ἐθνικῆς προπαγάνδας ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους. Ἐτοίμη ψευδέστατη καὶ πιο γνωστὴ στατιστικὴ τοῦ D. M. Brancoff τοῦ 1905 ἀναφέρει ὅτι στα Γενισιά υπάρχουν 2.900 Ἐξαρχικοί, 2.800 ἐλληνίζοντες, 240 σερβίζοντες, 320 Βούλγαροι καθολικοί, 80 προτεστάντες καὶ ὅλους μαζί τοὺς ονομάζει Βουλγάρους, ἐνῶ Ἕλληνες σημειώνει υπάρχουν μόνον πέντε. Ὅλες οἱ στατιστικὲς τῆς περιόδου 1900-1912, ἐλληνικὲς, βουλγαρικὲς, ἰταλικὲς κ.ά. γιὰ τὰ Γενισιά ἀναφέρονται λεπτομερῶς στο βιβλίό μου, *Ἡ Παιδεία*, ὅ.π.

μόν, εἰς ὃν ἀνεβίβαζον διὰ φωνασκιῶν τὰς σχισματικὰς οἰκίας τῶν Γενιτῶν, ἐπὶ τέλους εἰς τῶν ἀνωτέρω Ἱερῶν, ὁ Παπα Γκῶνος ἠναγκάσθη νὰ ὑποβιβάσῃ εἰς 58 μόνον αὐτάς, ἐκ δὲ τῶν ληξιαρχικῶν βιβλίων δὲν προέκυψεν ἐπισήμως ἡ ὅτι μόνον 13 οἰκογένειαι σημειοῦνται ἐν αὐτοῖς ὡς Βουλγαρικαὶ πράγματι δὲ βεβαιοῦνται καὶ ἄλλοθεν ὅτι μόνον αἱ 13 αὐταὶ οἰκογένειαι, αἵτινες ἄλλωστε εἶναι ἐπὶ ἡλυδες ἐκ Βορρά, εἶναι αἱ μόναι φανατικῶς βουλγαρίζουσαι. Αἱ λοιπαὶ 35-45 οἰκογένειαι, φαινομενικῶς μόνον καὶ προσκαίρως βουλγαρίζουσαι ἀφῆκαν μέχρι σήμερον ἀναλλοίωτον τὴν ἐν τοῖς ἀνωτέρω βιβλίοις ἐγγραφὴν τὴν ὡς ὀρθοδόξων «ροῦμ» μετὰ τῆς προφανοῦς προθέσεως νὰ ἐπανέλθωσιν εὐκολότερον, κατὰ τὸν ἐνδύμυχον πάντοτε πόθον τῶν, εἰς τοὺς κόλπους τῆς φυσικῆς μητρός τῶν, ἅμα ὡς ἐκλείψωσι τὰ αἷτια τῆς ἀποπλανήσεώς τῶν, τὰ παρεμφερῆ πρὸς τὰ ἐν τῇ πρώτῃ ἐκθέσει μου μνημονεύμεναι¹².

Τὸ εὐχάριστον τοῦτο φαινόμενον παρατηρεῖται καὶ ἐν ταῖς πλείσταις τῶν ὀλίγων ἄλλων Κοινοτήτων τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας ἐν αἷς ἡ Βουλγαρικὴ Προπαγάνδα ἐδημιούργησε παρόμοια χάσματα κατὰ τὴν τελευταίαν 4ην περίοδον τῆς ἐν Μακεδονίᾳ δράσεώς της, τὴν ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ τελευταίου Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου, ὡς ἤρξατο ἡ 3η περίοδος τῆς Πανσλαβιστικῆς κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν Μακεδονίᾳ ἐφόδου ἀπὸ τοῦ Πραξικοπήματος τῆς ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, ἡ 23η ἀπὸ τοῦ τελευταίου Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου καὶ ἡ 1η ἀπὸ τῆς ἀνακηρύξεως κυρίως τοῦ Σχίσματος. Ὅπως ποτ' ἂν ἡ ὅλη, ὡς ἀνωτέρω, περιπτώσις ὑπενθυμίζει τὴν σπουδαιότητα ἀμφοτέρων τῶν τελευταίων καινοτομιῶν τῆς Τουρκικῆς κυβερνήσεως, διὰ τὸ νέον συστήματος τῆς ἐκλογῆς τῶν Σχισματικῶν Μουχτάρηδων καὶ τοῦ νέου θεσμοῦ τῆς ἐν τοῖς ληξιαρχικοῖς βιβλίοις σημειώσεως τῶν Χριστιανικῶν ἐθνικοτήτων διὰ τῆς λέξεως «Χριστιάν». Ὅτι ἀμφοτέρας τὰς καινοτομίας ταύτας ὑπηγόρευσαν κατὰ τὴν ταπεινὴν μου γνώμην ἀνθελληνικοὶ ὑπολογισμοί, προκύπτει ἐκ τῆς σκέψεως ὅτι ἐκ τῆς ἀλληλουχίας τῶν δύο τούτων καινοτομιῶν δύναται ἡ Βουλγαρία, ὑπὸ εὐνοϊκὰς τινας πολιτικὰς συνθήκας νὰ ἀρυσθῇ πολλῶ πλείους ἢ ἡμεῖς ὠφελείας. Οὕτω (ἐκτὸς τοῦ νέου ἤδη κέρδους ὅπερ πορίζεται ἐκ τῆς καταργήσεως τῶν δυσχερειῶν εἰς ἃς προσέκρουεν ἄλλοτε ἡ ἐκλογὴ σχισματικῶν Μουχτάρηδων ἐν μικταῖς Κοινότησι) δὲν εἶναι ἀδύνατον πλέον εἰς τὰ ὄργανα αὐτῆς νὰ πείθωσιν ἓνα φίλον Ὑ/διοικητὴν Γενιτῶν περὶ ὑπάρξεως ἑκατὸν ἀντιπάρκτων οἰκογενειῶν σχισματικῶν ἀντὶ 13 πρὸς τὸν διπλοῦν

12. Ο Γ. Τσορμπατζόγλου διαπιστώνει τελικὰ ὅτι στα Γεντισὰ το 1904 βουλγαρικὲς οἰκογένειες εἶναι μόνον 13, οἱ ὁποῖες εἶναι ἐπὶ ἡλυδες ἐκ Βορρά. Οἱ λοιπὲς 35-45 οἰκογένειες φαινομενικὰ καὶ πρόσκαιρα βουλγαρίζουν, καὶ γι' αὐτὸ στα ληξιαρχικά βιβλία τῆς πόλης συνεχίζουν νὰ εἶναι ἐγγεγραμμένοι ὡς «ροῦμ», καὶ οἱ ὁποῖοι μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Γενιτῶν το 1912 ἐπανῆλθαν στὴν ἐλληνικὴ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, οἱ δὲ λίγοι Βούλγαροι ἀναχώρησαν γιὰ τὴ Βουλγαρία (βλ. σημ. 5, 6, 7).

σκοπόν: ἄφ' ἐνὸς μὲν τῆς ἐνισχύσεως καὶ διατηρήσεως τῆς πραγματικῆς πελατείας τῆς διὰ τῶν ἐπιζήλων κατὰ τὰ μέρη ταῦτα Μουχαρικών ἀξιομάτων, ἄφ' ἐτέρου δὲ τῆς ἐξογκώσεως τῶν ἐν τῇ χώρᾳ δυνάμεώς της εἰς τὰ ὄμματα Τρίτων.

Ἡ ἐκ μόνης τῆς ἐτέρας ληξιαρχικῆς καινοτομίας ὠφέλεια τῶν Βουλγάρων δὲν εἶναι ἐξ ἴσου θετική ἀλλὰ δύναται, νομίζω, καὶ ἀρνητικῶς νὰ ἀποβῇ ἐξ ἴσου σπουδαία ἀναλόγως τῆς μειώσεως ἣν ἐνδέχεται νὰ ὑποστῇ διὰ τῆς νέας συγχύσεως τὸ ἐπίσημον κῶρος, ὅπερ προσέδιδε μέχρι τοῦδε εἰς τοὺς τίτλους τῆς ἀριθμητικῆς δυνάμεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν τῇ χώρᾳ ἡ ἐπίσημος αὐτῆς ἀναγνώρισις ἐν τοῖς ληξιαρχικοῖς βιβλίοις τοῦ Κράτους.

Καὶ κατὰ μὲν τοῦ πρώτου κινδύνου, ἐφ' ὅσον ἀποβαίνει ἀδύνατος ἡ ριζικὴ θεραπεία τῆς Ἑλληνοφοβίας καὶ τῆς διαιρομανίας τῆς Ὑ. Πύλης, λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ προτείνω ὡς χρησιμώτατον καὶ ἀνεπίδεκτον ἴσως ἐκ μέρους τῆς ἀντιρρήσεως τὸ μέτρον τῆς ἐξελέγξεως τῶν Βουλγαρικῶν ἀρχαιρεσιῶν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας.

Κατὰ δὲ τοῦ ἐτέρου κινδύνου τοῦ ἐκ τῆς ληξιαρχικῆς καινοτομίας, ἐν σχέσει πρὸς τὰς πιθανὰς βάσεις τῆς τελικῆς λύσεως τοῦ Μακεδονικοῦ προβλήματος καὶ πρὸς τοὺς ποικίλους σκοποὺς τῆς ἀρξαμένης ἡδὲ ἐπὶ τόπου προκαρτικῆς μελέτης τῶν ἐκτάκτων ἀντιπροσώπων τῆς Εὐρώπης, νομίζω ἐπίκαιρον καὶ οὐχὶ ἄλυσιτελὴ τὴν λήψιν ἐκ μέρους τῆς Β. Κυβερνήσεως καὶ τῆς Μ. Ἐκκλησίας οἰκογενειακῶν τινῶν μέτρων δυναμένων νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν περισυλλογὴν, τὴν παγίωσιν καὶ τὴν ἐμφανῆ ἀνάδειξιν τῶν ἡμετέρων δυνάμεων ἐν τῇ χώρᾳ.

Τὰ μᾶλλον ἐπείγοντα τῶν τοιούτων μέτρων θεωρῶ τὴν περιήγησιν πανταχοῦ καταλλήλων διὰ τὴν παρούσαν περίστασιν κατηχητῶν προπορευομένων τῶν Εὐρωπαίων ἀπεσταλμένων καὶ τὸν καταρτισμὸν ἰδιαιτέρου καὶ ὁμοιόμορφου ληξιαρχικοῦ συστήματος ὑπὸ τῶν ἡμετέρων Μητροπόλεων ἐξασφαλίζοντος λεπτομερῇ κατ' ὄνομα ἀπογραφὴν ὅλου τοῦ Ὁρθοδόξου Ἑλληνισμοῦ ἐν Μακεδονίᾳ.

Ἐν προλαβούσαις ἀναφοραῖς μου ἔλαβον τὴν τιμὴν νὰ εἰκονίσω ἐν μέρει τὰ χαίνοντα ἐν τῷ τόπῳ κολοσσιαία χάσματα ὑπὸ τὴν ἐποψιν τῆς ἐθνικῆς καὶ θρησκευτικῆς κατηχήσεώς του¹³. Περὶ ἀναλόγων ἐλλείψεων τῆς ληξιαρχικῆς

13. Γράφοντας ὁ Γ. Τσορμπατζόγλου «τα ὀρθόδοξα χωρία» ἐννοεῖ τα Πατριαρχικά ἢ ἐλληνικά χωριά, γιὰτὶ μετὰ τὴν κήρυξιν το 1872 ἀπὸ το Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως τῆς «Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας» ὡς σχηματικῆς ἐκκλησίας, οἱ Ἐξαρχικοί ἢ Σχηματικοὶ δὲν θεωροῦνταν πλέον ὀρθόδοξοι. Βλ. Τιμοθεάδης, *Ἡ Οὐνία*, ὁ.π. Ο Γ. Τσορμπατζόγλου θεωρεῖ στα ἐπείγοντα μέτρα καὶ τὴν περιήγησιν πανταχοῦ ἀπὸ καταλλήλων «κατηχητὰς» γιὰ τὴν ἐθνικὴ καὶ θρησκευτικὴ κατήχησιν ἰδιαίτερα τῶν χωριῶν. Ο Γ. Τσορμπατζόγλου ἀπὸ τὸν Μάρτιο ἕως τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1907 διετέλεσε Πρόξενος Ἀδριανουπόλεως, καὶ καθὼς εἶχε ἐνταθεῖ το 1906-1907 ἡ βουλγαρικὴ δόξα στὴ Θράκη, εἶχε προτείνει στο Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο νὰ διορίσῃ κατηχητὲς μορφωμένους καὶ ικανοὺς, οἱ ὁποῖοι ἀν ἔφεραν καὶ τὸ ιερατικὸ σχῆμα θὰ ἦταν κα-

καί στατιστικής ύπηρεσίας τῶν ἡμετέρων Μητροπόλεων θά ἤρκει νά σημειώσω περὶ Γενιτσῶν προκειμένον, ὅτι ὁ αὐτόθι ἡμέτερος Ἀρχιερατικός Ἐπίτροπος ἐρωτηθεὶς ἐπ' ἐσχάτων ἐν ἐπισήμῳ συνεδρίῳ ὑπὸ τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου εἰς πόσα ἀνέρχονται τὰ ὀρθόδοξα χωρία τῆς διοικητικῆς περιφερείας Γενιτσῶν, κατεβίβασε, εἰς ἀπάντησιν, αὐτὰ ἀπὸ 51 εἰς 35. Τοιαύτας ἀπαντήσεις θά δώσωσι τοιοῦτοι πνευματικοὶ ἀρχηγοὶ ὑπὸ τὰς σημερινὰς περιστάσεις καὶ πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους ἀντιπροσώπους οἵτινες μετ' ὀλίγον θά ἀπευθύνωσιν εἰς αὐτοὺς ἐρωτήσεις παρομοίας.

Ἐντὸς τῶν Γενιτσῶν οὐδεμία ξένη Προπαγάνδα ἐκτὸς τῆς Βουλγαρικῆς κατάρθρωσε νά ριζοβολήσῃ. Ἡ μόνη ἥτις θέλει εἰσεῖν νά ζῇ ἐκεῖ ψυχorroαγοῦσα εἶναι ἡ Οὐνιτικὴ ἀριθμοῦσα 15 μόλις ἀγνιόπαιδας ἐντὸς ἐτοιμορρόπου τρώγλης, ἣν ἀποκαλεῖ σχολεῖον¹⁴. Αἱ ἀνταρτικαὶ συμμορίαι ἀπὸ δύο ὄλων ἐτῶν οὐδεμίαν ἀπολύτως ἥσκησαν πίεσιν κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, οὐδένα ἐκακο-

λύτερα, γιατί θά ἐνέτειναν μεγαλύτερο σεβασμὸ καὶ δεν θά ἐλέγχονταν τόσο αυστηρά οἱ κινήσεις τῶν ἀπὸ τις τουρκικῆς ἀρχῆς (ανακοίνωσή μου: «Διδασκαλικὴ Ἀδελφότης Ἀδριανουπόλεως 1896», Κ' Συνέδριο Ε.Ι.Ε. 28.5.1999, Α.Π.Θ.). Οἱ Εὐρωπαῖοι ἀντιπρόσωποι Ρωσίας, Αυστρίας, μετὰ το «Σχέδιο Μυρστέγ» γιὰ μεταρρυθμίσεις τὸν Οκτώβριον 1903, ποὺ περιόδευσαν στὴ Μακεδονία, εἶχαν ἀνθελληνικὴ στάση, λόγω τῆς φιλοβουλγαρικῆς πολιτικῆς τῆς Ρωσίας καὶ τῶν συμφερόντων τῶν ὑπόλοιπων κρατῶν, γεγονὸς ποὺ ἀνησυχοῦσε τὸν Τσομπατζόγλου (βλ. Τοάμης, ὁ.π.).

14. Γεώργιος Χατζηκυριακοῦ, *Σκέψεις καὶ ἐντυπώσεις ἐκ τῆς περιόδου, ἀνὰ τὴν Μακεδονίαν (1905-1906)*, Κεφ. Β' Γενιτσά - Αποστόλοι (Πέλλα), Θεσσαλονίκη ²1962. Ο Γ. Τσομπατζόγλου περιγράφει τὴν ἐπικρατοῦσα κατάστασιν στο διαμέρισμα (Καζά) Γενιτσῶν τὸ 1904. Ὅταν ὁμως τὴν ἀνοίξη τοῦ 1905 ἀρχίζει ἡ ἐλληνικὴ ἐνοπλὴ ἀντεπίθεσις μετὰ τὰ ὑπὸ Ἑλλήνες ἀξιωματικούς μικρὰ ἀνταρτικὰ σώματα ἀπὸ τὴν ἐλευθερὴ Ἑλλάδα, ποὺ ἀρχίσαν νὰ φθάνουν στὸν Βάλτο Γενιτσῶν (μία ἀπὸ τις κύριες ἐστίες τοῦ Μακεδονικοῦ Αγώνα) καὶ ἐνισχύθηκε ἡ ἐλληνικὴ παρουσία στὴν περιοχή, ἀνεθάρρυνε τὸ ἐλληνικὸ στοιχεῖο, γιατί μέχρι τότε οἱ Κομιτατζήδες δροῦσαν σχεδὸν ἀνενόητοι. Ἰδοὺ πὼς περιγράφει τὴ νέα κατάσταση ὁ Γυμνασιάρχης καὶ Εὐθεωρητῆς σχολεῖων Γεώργιος Χατζηκυριακοῦ ποὺ ἐπισκέπτεται τὰ Γενιτσά τὸν Ἰούλιον 1905, γιὰ νὰ παραστεί καὶ νὰ μιλήσῃ στὴν κηδεῖα τοῦ δολοφονηθέντος ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἐμπόρου προκρίτου Γενιτσῶν Χρήστου Χατζηδημητρίου: Ἐν Γενιτσοῖς πλείονες τῆς μίας προπαγάνδα ἐργάζονται μετ' ἀκαθάρτου ὀργῆς, ἵνα ἀγρεύσωσιν εἰς τὰ δίχτυα αὐτῶν ὀπαδοὺς. Ἡ τοῦ βουλγαρικοῦ σχίσματος πρωτεῖν ἐν λυσσῶδῃ ἐπιθέσει τῆς κατὰ τῆς ἡμετέρας κοινότητος, κατεχομένης εἰς τὰ ποταπότερα μέσα, τῶν βανδαλισμῶν καὶ τῆς δολοφονίας. Ἐν μέσῳ ὁδῷ ἐδολοφόνησε κατὰ θηριώδη τρόπον τοῖς κορυφαίους τῆς ἡμετέρας κοινότητος καὶ προκρίτους τῆς πόλεως, ἵνα ἐμπνεύσῃ φόβον καὶ τρόμον εἰς τοὺς λοιποὺς καὶ πιέση καὶ διαστρέψῃ τὰς συνειδήσεις. Ἀλλὰ καὶ ἡ Βουλγαροκαθολικὴ προπαγάνδα, ἡ ἡ τῶν Οὐνιτῶν, δὲν παύει τὰς ἐνεργείας τῆς χαίρονται ὅταν καὶ ἓνα μόνον προσήλυτον προσθέσῃ δαπανῶσα χρυσίον τοῦ Πατρικοῦ κλήρου. Ἐπινεὶ δὲ καὶ ἐπενεργεῖ αὐτὴ καὶ τὰς δολοφονικὰς ἐνεργείας τῶν Σχιζματικῶν σημῶν ἐκείνων οὕσα... Γιὰ τὰ προβλήματα ποὺ δημιουργοῦσαν οἱ Σχιζματικοὶ καὶ οἱ Οὐνίτες ἰδοὺ τι γράφει, μετὰξὺ ἄλλων, ἐπιστολὴ τῶν Εὐφοροδημογερόντων Γενιτσῶν, πρὸς τὸν Παναγιώτατον Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης στὶς 10.10.1904: Παναγιώτατε, οἱ βαθυσθεβῆστος ὑποφαινόμενοι... σπεύδοντες διὰ τῆς παρουσίας ταπεινῆς ἡμῶν ἀναφορὰς προηγουμένων μὲν νὰ ἀπονεύωμεν τὴν βαθεῖαν εὐγνωμοσύνην μας ἐπὶ τῇ προνοίᾳ, ἣν εὐαρεστήθητε νὰ λάβητε πρὸς ἀποστολὴν τοῦ νέου Διευθυντοῦ τῶν σχολείων μας καὶ τοῦ λοιποῦ προσωπικοῦ, εἴτε δὲ νὰ γνωστοποιήσωμεν ἡμῖν, ὅτι οἱ Σχιζματικοὶ καὶ οἱ Οὐνίται, οἱ ὡς σκόλωπες δοθέντες ταῖς σαρκὶν ἡμῶν, ἵνα κολαφίζωσιν ἡμᾶς, ἐπὶ πάσης κοινοτικῆς περιστάσεως ἐπιζητοῦντες νὰ ἐπωφεληθῶσι...

ποίησαν και ουδεμίαν προσήνεγκον οὐδ' ἐπειράθησαν ποτὲ νὰ προσενέγκωσιν εἰς τὴν Βουλγαρικὴν Ἑξαρχίαν ὑπηρεσίαν. Περιττὸν νὰ ὑποδείξω τὰ αἷτια τῆς ἐξαιρέτου ταύτης καταστάσεως ἐν Γενισοῖς κατόπιν τῶν σχετικῶν παρατηρήσεων, ὅς ἔσχον τὴν τιμὴν νὰ ἐκθέσω διὰ μακρῶν ἐν τῇ πρώτῃ περὶ Βοδενῶν ἐκθέσει μου. Ἡ αὐτὴ κατάστασις ἐπεκράτησε καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διοικητικῇ περιφερείᾳ Γενισῶν, ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς πλήρους ἐλευθερίας καὶ ἡσυχίας, ἥς ἀπῆλυσαν ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Παιδεία, οὐχ' ἥττον δὲ καὶ τὸ ὅλον ὀρθόδοξον πλήρωμα, ἐξαιρέσει ὀλίγων καὶ ὠρισμένων σημείων ἐκ τῶν ὁποίων ἐν τοῖς μὲν ἐπῆλθον ἀλλοιώσεις τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἢ ἐκπαιδευτικοῦ καθεστώτος χρονολογούμεναι πρὸ τῆς ἐκρήξεως τῆς ἀλλοθὺς Μακεδονικῆς ἐπαναστάσεως καὶ λαβοῦσαι χώραν ὑπὸ τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ γνησίου Βουλγαρικοῦ Κομιτάτου, ἐν τοῖς δὲ ἐνέσκηψαν αἰματηραὶ ἀπλῶς θύελλαι, αἱ ὁποῖαι δὲν πρέπει κατὰ τὴν ταπεινὴν μου γνώμην νὰ σχετίζονται ποσὺς πρὸς τὴν δράσιν καὶ τὰ ὄνειρα τοῦ ἐκπνεύσαντος Κομιτάτου ἐκεῖνοι¹⁵.

Οὕτω ἐν τῇ Ἑλληνικῇ τέως ἐξ ὁλοκλήρου διοικητικῇ περιφερείᾳ Γενισῶν, ἐνῶ τὸ βουλγαρικὸν Κομιτάτον εἶχε κατορθώσει ἀπὸ τινων ἐτῶν μέχρι προπερὺν ν' ἀποσπᾷται ἐκ περιτροπῆς ἀπὸ τῆς Μ. Ἐκκλησίας ἢ μᾶλλον ἐκ τῶν ἀστόργων ἀγκάλων τῆς Μητροπόλεως Βοδενῶν ὅκτω ὅλων χωρία: Τὰ Τοσί-

15. Τα Γενισιά, ἡ πιο τουρκικὴ πόλις τῆς Μακεδονίας, με τὰ 2/3 του πληθυσμοῦ Τούρκους, ἦταν ἐδῶ Τουρκικοῦ Συντάγματος καὶ ισχυρῆς αστυνομίας, καὶ γι' αὐτὸ μέσα στην πόλιν δεν μποροῦσε να ἐκδηλωθεῖ ἐπαναστατικὴ κίνησις οὔτε να προκαλέσουν τρομοκρατικὲς ἐνέργειες οἱ βουλγαρικὲς συμμορίες. Οἱ Κομιτατζήδες, μετὰ τὴν ἀποτυχούσα βουλγαρικὴ ἐξέγερσις στο ἐλληνικότατο Κρούσοβο τὸν Ἰούλιο 1903, τὴν ψευτοεπαναστάσει τοῦ Ἡλντεν, μεγάλο μέρος τους βρῆκε καταφύγιον στὸν Βάλτο Γενισῶν, ἀπ' ὅπου ἐκ τοῦ ασφαλοῦς ἐξαπέλυναν ἐπιθέσεις καὶ τρομοκρατοῦσαν τὰ χωρία τοῦ διαμερίσματος Γενισῶν, καθὼς δεν εἶχε ἀκόμη ἀρχίσει ἐναντίον τους ὁ συστηματικὸς ἐλληνικὸς ἐνοπλος ἀγῶνας. Κι ὅσοι Ἕλληνες παρῶντες τῶν χωρίων δεν ὑποτάσσονταν τὸ πλήρωμα συνήθως με τὴ ζωὴ τους (βλ. σμμ. 3). Ἐτοί στη Γουμένισσα οἱ Κομιτατζήδες ἀπαγχόνισαν τὸν δάσκαλο Ἰωάννη Πίτσουλα τὸν Νοέμβριον 1904, στὸ Πέτροβο (Ἅγιος Πέτρος) δολοφόνησαν τὸν ιερέα Παπαμανώλη στίς 12 Δεκεμβρίου 1904, ἐπειδὴ δεν προσεχώρησε στὸ Σχίσμα, ἐνῶ οἱ δύο γιοι του σπουδαζαν δάσκαλοι στὴ Θεσσαλονίκη, καὶ στα Γενισιά δολοφόνησαν τὴν Αἰκατερίνη Βασιλέα παραμονὴ Χριστουγέννων 1904, γιὰτὶ δεν δέχθηκε καὶ αὐτὴ νὰ ἀποσύρει τὰ δύο παιδιὰ της, τὸν Μιχαῆλ καὶ τὴν Ελισάβετ, ἀπὸ τὸ διδασκαλεῖο Θεσσαλονίκης, στὸ ὁποῖο φοιτοῦσαν γιὰ νὰ γίνουν δάσκαλοι. Ἐπίσης στὸ χωριὸ Κρουσάρι (Ἀμπελιές) ἀπειλῆσαν καὶ κινήσαν τους Γιαννισιώτες δασκάλους Τραϊάνο Χατζήδημητρίου καὶ Δημήτριον Παπαδόπουλο καὶ τους ἀνάγκασαν νὰ ἐπιστρέψουν στα Γενισιά (βλ. σμμ. 6). Ὅταν ἀρχισε ἡ ἐνοπλὴ ἐλληνικὴ ἀντίθεσις τὸν Μάιον 1905 με κύρια ἐστία τὸν Βάλτο Γενισῶν καὶ κλονίστηκε ἡ κυριαρχία τῶν Κομιτατζήδων στὴν περιοχὴ, πρὸς τρομοκράτησιν τῶν Ἑλλήνων δολοφόνησαν μέσα στα Γενισιά τους Προκρίτους Χρήστο Χατζήδημητρίου στίς 17.7.1905 καὶ τὸν Αθανάσιον Οικονόμου στίς 30.6.1906, καὶ ἀπειλῆσαν τους Ἕλληνες προκρίτους τῆς πόλης. Παράλληλα ὑποχώρησε ἡ δραστηριότητα τῶν Βουλγάρων ἰδιαίτερα στὸν ἐκπαιδευτικὸ τομέα. Ἐτοί ο Πρὸξενος Α. Κορομηλάς γράφει πρὸς τὸ Υπουργεῖο Ἐξωτερικῶν ἀριθ. πρωτ. 657/28.9.1905: Κύριε Ὑπουργέ, ἀρχὴ σήμερον οὐδὲν Βουλγαρικὸν σχολεῖον ἠνεώχθη ἐν τῇ κομποπόλει Γενισῶν καὶ εἰς τὰ περίχωρα αὐτῆς. Λέγεται ὅτι οἱ Βούλγαροι σκοποῦν ἔχουσι νὰ ὑπεκδυθῶσι ἐκ νέου τὸ πρόγραμμα τοῦ Οὐνιτισμοῦ ἀποστέλλοντες τὰ τέκνα τῶν εἰς τὰ τῶν Οὐνιτῶν σχολεῖα (βλ. Τιμοθεάδης, *Ἡ Παιδεία*, ὁ.π.).

λοβον (Στάθης) Γερακάρτσι (Γερακώνα), Λιτοβόι (Λεπτοκαρυά), Άλάρ (Άρχοντικό), Τσέκρι (Παραλίμνη), Γκούρμπεφτι (Άγροσνικιά), Ράμελ (Ραχώνα), Τούμπα, ή από ενός και ήμισεως περίπου έτους αντικαταστήσασα τὸ Κομιτάτον ἐκεῖνο Παντοδυναμία τῆς Μακεδονικῆς Ἐπαναστάσεως ἐφείσθη τῆς Ἐκκλησιαστικῆς καὶ Σχολικῆς ἡμῶν ἀκεραιότητος καὶ ἡσυχίας καὶ ἐκεῖ ἐτι ὅπου διέσπειρε τὸν πανικὸν διὰ τῶν αἱματηρῶν βιαιοπραγιῶν του, ὧν ἔχω ἐξηγήσει ἐν ταῖς ἄλλαις ἀναφοραῖς μου τὰ ἀληθῆ αἷτια, ὡς ἐν Γουμένισσῃ, Κρίβα (Γρίβα), Μάπιανη (Λάκκα), Βοεμίτση (Ἀξιούπολη) καὶ Τσερναρέκα (Κάρπη) τοῦ διαμερίσματος Γενιτσῶν καὶ ὡς ἐν ἄλλαις σποραδικοῖς σημείοις ἄλλων διαμερισμάτων ἐκτὸς μικροσκοπικῶν καὶ ἡτιολογημένων τινῶν ἐξαιρέσεων. Ἐκ τῶν προειρημένων ὀκτὼ χωρίων, τὸ Τσοῖλοβον, Γερακάρτσι, Λιτοβόι, Ἄλάρ ἀπεκρίθησαν, καθ' ἃ βεβαιούται ὑπὸ τῶν ἐιδότων, ἐντὸς δύο ἐτῶν ἀπὸ τοῦ 1900-1902 ὑπὸ τὰς δύο συμμαχικὰς ἐπιρροὰς τοῦ Βουλγαρικῶν Κομιτάτου καὶ τῆς ἀργυρολογικῆς τυραννίας τοῦ Θεοφιλεστάτου κ. Ἰλαρίωνος ἀναπληρωτοῦ τοῦ τέως Μητροπολίτου Βοδενῶν κ. Νικοδήμου. Εἰς τὴν προγενεστέραν ἀποσκήρτισιν τῶν ἄλλων βεβαιούται ἐπίσης ὅτι δὲν συνετέλεσεν ὀλιγώτερον ἢ πολιτεία τῆς Α. Πανιερότητος τοῦ κ. Νικοδήμου¹⁶.

Τῶν ἀνωτέρω τεσσάρων χωρίων ἡ ταχεῖα ἐπάνοδος εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν ὡς καὶ τοῦ Τσέκρι θεωρεῖται ὑπὸ πάντων βεβαία, ἐὰν σπεύσωμεν νὰ περιβάλ-

16. Βέβαια ἔγιναν καὶ λάθη, γιὰτὶ ἐνῶ οἱ Βούλγαροι δὲν ζητοῦσαν χρήματα γιὰ δασκάλους καὶ λερεῖς ποὺ ἐτέλουν στὰ χωριά, ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Γ. Τσορμπατζόγλου ἡ ἀνεπίτρεπτη συμπεριφορὰ τοῦ Ἰλαρίωνος Πρωτοπρεσβυτέρου τοῦ Ιερισοῦ - Αγίου Ὁρους, ποὺ ἀντικαθίστοῦσε τὸν Μητροπολίτη Βοδενῶν Νικόδημο (Νικόδημος Κομνηνὸς Ἀνδρέου Μητροπολίτης Βοδενῶν 1.5.1899 ἕως 29.1.1904, ὁπότε τὸν ἀντικατέστησε ὁ Μητροπολίτης Στέφανος Δανυλίδης), ποὺ ζητοῦσε πιεστικά τὰ δικαιώματα, εἰσφορὲς ὑπὲρ τοῦ Μητροπολίτου, με ἀποτέλεσμα οἱ χωρικοὶ τοῦ Τσοῖλοβον (Στάθης) νὰ τοῦ δώσουν μὲν τὰ οφειλόμενα, τοῦ εἶπαν ὅμως νὰ μὴ ξαναπατήσῃ στὸ χωριὸ τους· προσωρινὰ μάλιστα πέρασαν εὐχολὰ στὴν Ἐξαρχία. Ὁ Τσορμπατζόγλου φαίνεται προκατελιμμένος ἐναντὶ τοῦ Ἰλαρίωνος, γιὰτὶ τὴν ἀποσκήρτιση τῶν χωριῶν τὸν διαμερίσματος Γενιτσῶν (Διαμέρισμα ἢ Καζὰς Γενιτσῶν εἶναι τὰ Γενισὰ καὶ Γουμένισσα μαζὶ με τὰ χωριά τῶν περιφερειῶν τους με πρωτεύονσα τὸν Καζὰ τὰ Γενισὰ) ἀποδίδει ὅχι μόνον στὴν πίεση τοῦ Βουλγαρικῶν Κομιτάτου, ἀλλὰ καὶ στὴν «ἀργυρολογικὴ τυραννία τοῦ Ἰλαρίωνος», καὶ τὰ χωριά αὐτὰ εἶναι: Τσοῖλοβον (Στάθης), Γερακάρτσι (Γερακώνα), Λιτοβόι (Λεπτοκαρυά), Ἄλάρ (Άρχοντικό). Ἀναφέρει ἐπίσης καὶ ἄλλα τέσσαρα χωριά, τὰ ὁποῖα κατάρθωσε τὸ Βουλγαρικὸ Κομιτάτο νὰ ἀποσπάσει ἀπὸ τὴν Μ. Ἐκκλησίᾳ (Πατριαρχεῖο), λόγῳ τῆς ἀστοργίας τῆς Μητροπόλεως Βοδενῶν, καὶ αὐτὰ εἶναι τὸ Τσέκρι (Παραλίμνη), Γκούρμπεφτι (Άγροσνικιά), Ράμελ (Ραχώνα) καὶ Τούμπα. Γεγονὸς ὅμως εἶναι ὅτι οἱ ἀποσκαρτίσεις οφείλονταν κυρίως στὴ μεγάλη πίεση καὶ ἀπειλὴ τῶν Βουλγάρων Κομιτατζήδων, γιὰτὶ ὅταν αὐτὴ σταμάτησε ἀργότερα ὅλα αὐτὰ τὰ χωριά ἐπέστρεψαν στὴν Ὁρθόδοξη. Ασφαλῶς οἱ ἐξαρέσεις δὲν καταργοῦν τὸν κανόνα, γιὰτὶ οἱ περισσότεροὶ Μητροπολίτες Βοδενῶν διέθεταν καὶ τὸ ἐπίδομά τους (75 ὠθωμανικὲς λίρες τὸ ἐξάμηνο) ποὺ τους χορηγοῦσε τὸ Προξενεῖο Θεσσαλονίκης, γιὰ τὴ συντήρηση καὶ λειτουργία σχολείων καὶ ἐκκλησιῶν. Ἀλλωστε καὶ ὁ Ἰλαρίων στὴν ἐκθέσῃ του, 5.2.1903, πρὸς τὸ Προξενεῖο Θεσσαλονίκης γράφει: ...Οἱ κάτοικοι Γενιτσῶν καὶ Γουμένισσης καὶ τῶν περὶ τὰ χωρίων τῶν εἶναι καὶ μένουσιν ὡς καὶ πρότερον Ὁρθόδοξοι Ἕλληνες... στρέφονται δὲ μετὰ σεβασμοῦ τὰ βλόμενα πάντων τῶν Χριστιανῶν μου πρὸς τὸ ἐν Θεσσαλονικῇ ἔθνικὸν ἡμῶν Κέντρον... (βλ. σημ. 6, 7).

ψωμεν αὐτὰ καταλλήλως, πρὶν ἢ ἐγκαταστήσῃ ἡ Βουλγαρική Προπαγάνδα ἐν αὐτοῖς φανατικούς ἱερεῖς καὶ διδασκάλους. Οἱ ἐν αὐτοῖς σήμερον ἱερεῖς εἶναι ἐγγώριοι ἡμέτεροι συναποσκορτίσαντες μετὰ τῶν χωρικῶν καὶ ἔτοιμοι φαίνεται νὰ τεθῶσιν εἰς τὰς ἡμετέρας διαταγὰς ἐπὶ μικρᾷ ἀντιμισθίᾳ, ἔστω βεβαίως καὶ μικροτέρα ἐκείνης ἣν λαμβάνουσι παρὰ τῆς Βουλγαρικῆς Προπαγάνδας. Διδάσκαλοι Βούλγαροι δὲν ἐγκατέστησαν εἰσέτι. Εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι τὰ τέσσαρα ἐκ τῶν πέντε τούτων χωρίων δὲν ἠλλάξαν εἰσέτι τὴν ἐν τοῖς ληξιαρχικοῖς βιβλίοις ἐγγραφήν των ὡς Ὀρθοδόξων Ἑλληνικῶν «ρουῖν».

Ἐκ τῶν 51 ὀρθοδόξων χωρίων, πάντων Μακεδονοφώνων, τοῦ ὅλου διαμερίσματος Γενιτσῶν τῶν πλείστων ἐκ τῶν ὁποίων ἐκάλεσα τοὺς προκρίτους εἰς Γενιτσά καὶ Γουμένισσαν, τὰ μόνα περὶ τῶν ὁποίων εἶναι ἴσως ἀνάγκη νὰ εἴπω ἰδιαιτέρως ὀλίγας λέξεις εἶναι τὸ Μπόζετς, Γοργόπη, Κοσίνοβον, Καλίνιτσα καὶ Δρίτοβον.

Τὸ Μπόζετς (Ἄθυρα) εἶναι ἐκ τῶν μικροσκοπικῶν ἐκεῖνων σημειῶν, ἐν οἷς κατὰ σπανιωτάτην ἐξαίρεσιν, ὡς προεμνημόνευσα, ἀνεμείχθησαν αἱ Μακεδονικαὶ ἀνταρτικαὶ συμμοριαὶ εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ σχολικὰ πράγματα, λέγεται ὅτι ἑνίας τῶν αὐτόθι 115 οἰκογενειῶν καίπερ ὀρθοδόξων ἀνεξαίρετως, περῶνται ἀπὸ τινος τῇ ἐπεμβάσει ἢ τῇ ἐπινεύσει τῶν ἀνταρτικῶν συμμοριῶν ν' ἀναμειξῶσιν καὶ τὴν Βουλγαρικὴν γλῶσσαν ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας καὶ ὅτι ἠπειλήθη καὶ ὁ πρὸ ἔτους διορισθεὶς φανατικὸς Ἕλλην διδάσκαλος Θωμᾶς Δουβαντζῆς. Βεβαίονται ὁμως συγχρόνως ὅτι ταῦτα πάντα ὀφείλονται εἰς ἐπιτηδεῖους σκευωρίας τοῦ πρῶην ἡμετέρου αὐτόχθονος διδασκάλου Ἀντωνίου Δημητρίου, ὅστις διατελὼν σήμερον ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας καὶ φιλοδοξῶν νὰ διορίσῃ τὸν ὑπ' αὐτῆς ἐκπαιδευθέντα υἱὸν του ἐν τῇ θέσει τοῦ εἰρημένου Δουβαντζῆ, ραδιουργεῖ αὐτὸν καὶ μέλη τινὰ τῆς Κοινότητος ὡς ἐπικινδύνους διώκτας τῶν συμμοριῶν. Ὅπωςδὴποτε ἡ μέχρι τοῦδε ἐπέμβασις τῶν συμμοριῶν εἰς τὰ τῆς Κοινότητος ὑπῆρξεν ἀσθενεστάτη, θεωρεῖται δὲ βέβαιον ὅτι, ἐὰν ἐκλείπωσιν παντελῶς αἱ κατὰ τοῦ ἡμετέρου διδασκάλου καὶ τῶν ἄλλων ὑπόνοιαι τῶν ἀνταρτῶν, θὰ ἀφήσωμεν ἐπ' ἄοριστον ἀνενόχλητον τὴν τε Ἐκκλησίαν καὶ τὴν Σχολὴν ἡμῶν.

Ἡ Γοργόπη κατοικεῖται ὑπὸ 98 ἐν ὧν οἰκογενειῶν, αἰτινες πᾶσαι μέχρι τοῦ ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου ἦσαν ὀρθόδοξοι. Ἐκτοτε τὸ Βουλγαρικὸν Κομιτάτον ἀπέσχισε βαθμιαίως 35 οἰκογενείας, πρὸ τριῶν δὲ ἐτῶν ἐξεδίωξε βίᾳ ἐκεῖθεν τὸν ἱερέα καὶ τὸν διδάσκαλον ἡμῶν. Ἀπὸ δύο ὁμως ἐτῶν λειτουργεῖ κανονικῶς καὶ ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ Σχολὴ ἡμῶν μηδεμίαν ὑποστάσαι πίεσιν ἐκ μέρους τῶν Μακεδονικῶν συμμοριῶν, αἱ δὲ 35 σχισματικαὶ οἰκογένειαι λέγεται ὅτι εἶναι διατεθειμένα ἐν πρώτῃ εὐκαιρίᾳ νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τοὺς κόλπους τῆς Μ. Ἐκκλησίας.

Τὸ Κοσίνοβον (Πολύπετρο) μέχρι πρὸ δύο μόνων ἐτῶν διετέλει ἐκτεθειμένον εἰς παντοίας πιέσεις τοῦ Βουλγαρικοῦ Κομιτάτου, ἐνεκα τῆς

ἐξαιρετικῶς ἐπικαίρου τοποθεσίας του. Ἐκτοτε διατελεῖ ἐντελῶς ἀνενόηλητον ἐκ μέρους τῶν ἀνταρτικῶν συμμοριῶν. Οἱ πρόκριτοι τοῦ πιστοῦ τούτου χωρίου ἐξαιτοῦνται ἐκ μέρους ἡμῶν δεκαπεντάλιρον συνδρομὴν πρὸς ἐπισκευὴν τοῦ ἐτοιμορρόπου σχολείου των.

Ἡ Καλλίνιτσα (Καλή) καὶ τὸ Δρίτοβον εἶναι πτωχότατα Τσιφλίκια ἀπέχοντα τετράωρον τῶν Γενιτσῶν καὶ κατοικούμενα, τὸ μὲν πρῶτον ὑπὸ 15 ἰθαγενῶν καὶ 25 Κουτσοβλαχικῶν ἐκ λειβαδιῶν οἰκογενειῶν, τὸ δεύτερον ὑπὸ ἰσαρίθμων περιτῶν ἰθαγενῶν καὶ 13 Κουτσοβλαχικῶν οἰκογενειῶν ἐκ λειβαδίου. Αἱ Κουτσοβλαχικαὶ οἰκογένειαι ἐξαιτοῦνται δεκάλιρον ἐπικουρίαν ἵνα διὰ τῆς ἐκ μέρους τῶν συμπληρώσεως τοῦ ἀναγκαίου ὑπολοίπου ἰδρυσῶσιν ἐν Καλλινίτσει σχολεῖον, εἰς τὸ ὅποιον μέλλουσι νὰ φοιτῶσι καὶ τὰ παῖδια τοῦ Δριτόβου καὶ τὰ τοῦ μίαν ὥραν ἀπέχοντος ἐτέρου πτωχοῦ τοφλικίου Μανταλόβου (Μάνδαλο), πρὶν ἢ ξένη τις προπαγάνδα ἐπωφελομένη τῆς πτωχείας τῆς ἐγκαταλείψεως των καὶ τῆς μεγάλης ἀπὸ τοῦ Κέντρου ἀποστάσεως αὐτῶν, ἐπιχειρήσῃ νὰ σκανδαλίσῃ τὰς συνειδήσεις των. Τὸ αἷτημα θεωρῶ τοσοῦτον μᾶλλον δίκαιον καθ' ὅσον οἱ ὑποβαλλόντες τοῦτο Κουτσόβλαχοι εἶναι ἄξιοι ἰδιαίτερας περιποιησεως, λόγῳ τῶν παντοίων δικτύων, ἅτινα ἔχει ἀπλώσει ἀπὸ τινος ἡ Ρωμουνικὴ προπαγάνδα ἐν τῇ κυρίᾳ πατρίδι τῶν τῷ «Λειβαδίῳ» ἐνθα ἐπανέρχονται καὶ συγκεντρῶνται κατὰ τὸ θέρος¹⁷.

Δευτερεύουσαι τινές ἀνάγκαι:

Ἐν Γουμένιστῃ, ὡς εἶχον τὴν τιμὴν ν' ἀναφέρω καὶ ἐν τῇ πρώτῃ περὶ Γε-

17. Το χωριὸ Λειβάδια (Πάικον) κατοικοῦνταν ἀπὸ βλαχόφωνους ακραιφνεῖς Ἕλληνες, ὁπῶς ἄλλωστε ἦσαν ὅλοι σχεδόν οἱ Βλαχόφωνοι (ἢ Κουτσόβλαχοι) τῆς Μακεδονίας, πλην ελαχίστων ἐξαιρέσεων που παρασύρθηκαν μετὰ τὸ 1860 ἀπὸ τὴ ρουμανικὴ προπαγάνδα. Το χωριὸ Λειβάδια κατοικούμενο στὴν ἀκμὴ του ἀπὸ 650 κουτσοβλαχικὲς οἰκογένειες τὸ καλοκαίρι καὶ λιγότερες τὸ χειμῶνα, κατέχει τὴν πρώτη θέση μετὰξὺ τῶν χωριῶν με βλαχόφωνο πληθυσμὸ τῶν διαμερισμάτων Γευγελῆς, Γουμένισσας καὶ Καρατζόβας: Λουμπνίτσα (Σκρ), Κούπα, Χούμα, Μπαροβίτσα (Καστανερή), Τσέρνα-Ρέκα (Κάρπη), Ματίκοβο (Εὐζώνοι), Ὀσσιανη (Αρχάγγελος), Μπεριόλαβ (Περίκλεια), Λούγκουτσα (Λαγγάδια). Ἡ καταγωγὴ τῶν Βλάχων (ἢ Κουτσοβλάχων) ἀπασχόλησε ἰδιαίτερα τὴν ἱστορικὴ ἐρευνα, επικρατέστερη ὅμως θεωρεῖται ἡ ἀποψη (θεωρία) τοῦ Αντ. Κεραμόπουλου, ὅτι οἱ Βλάχοι εἶναι ἐσλατινισθέντες Ἕλληνες, που δέχθηκαν τὴ λατινικὴ γλωσσικὴ ἐπίδραση, ευρισκόμενοι στὴν υπηρεσία τῶν Ρωμαίων ὡς λεγεωνάριοι, φρουροὶ συνόρων, πανδοχεῖς, ἐνὼ ὡς δημόσιοι υπάλληλοι στὸ Βυζάντιο χρησιμοποιοῦσαν τὴ λατινικὴ γλῶσσα.

Ἡ ρουμανικὴ προπαγάνδα τὴν περίοδο 1860-1912 διέθεσε ἀφθονο χρήμα γιὰ τὴν ἰδρυση σχολείων, νῶν καὶ τὴ δημιουργία ρουμανικῆς συνειδήσης στους βλαχόφωνους τῶν περιοχῶν Μοναστηρίου, Πίνδου, Βεροίας, Καρατζόβας, Γευγελῆς, με πεινχρά ὅμως ἀποτελέσματα, γιὰτὶ ἡ συντριπτικὴ τους πλειοψηφία παρέμεινε πιστὴ στὸν ἐλληνισμό. Τὴν περίοδο τοῦ Μακεδονικοῦ Αγῶνα οἱ ρουμανιζόντες (ρωμιόνοι), καίτοι ἀριθμητικὰ ἦσαν λίγοι, ἐντούτοις προκάλεσαν μεγάλη ζημιὰ στὰ ἐλληνικὰ ἀνταρτικὰ σώματα, γιὰτὶ συνεργάζονταν με τοὺς Κομιτατζήδες καὶ ἦσαν καταδότες στὸν τουρκικὸ στρατό. Πληρωμένοι πράκτορες τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας υπῆρξαν στὴν ἀρχὴ ὁ Ἀπόστολος Μαργαρίτης, ἀργότερα ὁ Ἀζάρος Δούμας καὶ ὁ Διαμαντῆς το 1941.

νιτσών ἐκθέσει μου, τὸ ἡμέτερον Νεκροταφεῖον κεῖται πλησίον βουλγαρικοῦ παρεκκλησίου, εἰς τὸ ὁποῖον προσέρχονται καὶ προσεύχονται αἱ ἡμέτεραι γυναῖκες ὡσάκις ἐπισκέπτονται τοὺς τάφους τῶν συγγενῶν των. Τὸ σπουδαῖον τοῦτο σύμπτωμα τῆς περὶ Σχίσματος δογματικῆς ἀνυνειδησίας τοῦ γυναικείου φύλου Γουμέντσα δὲν εἶναι ἄσκοπον μέχρις οὗ ὀργανωθῇ ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων συστηματικῇ τις κατηχητικῇ ὑπηρεσίᾳ, νὰ ἐξαφανισθῇ δ' ἀναγέρσεως ὀρθοδόξου παρεκκλησίου ἐν τῷ ἡμέτερῳ Νεκροταφείῳ. Ἡ ἀναγκαία πρὸς τοῦτο δαπάνη ὑπολογίζεται ἑκατοντάλιρος.

Ὁ ἡμέτερος ναὸς ἐν Γουμέντσα ἔχει ὑποστῇ ἐπὶ τοῦ θόλου λίαν ἐπικίνδυνον ρῆγμα ἀπειλούν διὰρκῶς τοὺς ἐκκλησιαζομένους. Θὰ ἐνεποιεῖ μεγάλην ἐντύπωσιν ἢ ἐκ μέρους ἡμῶν ἀποστολὴ καταλλήλου Ἀρχιτέκτονος, πρὸς ἐξέτασιν τεχνικὴν τῆς καταστάσεως ταύτης καὶ ἡ καταβολὴ τοῦ ἡμίσεος ποσοῦ τῆς ἀπαιτηθεσομένης πρὸς ἐπισκευὴν δαπάνης: Ἐν τόπῳ τοσούτου ἐπικαίρῳ οἷος ἡ Γουμέντσα ἔνθα ἡ Βουλγαρικὴ Προπαγάνδα ἐργάζεται μετὰ μανιώδους δραστηριότητος πρὸς αὔξησιν τῆς ἰσοπάλου ἢ ἀριθμητικῆς πρὸς τὴν ἡμετέραν Κοινότητα ἀξίαν ἰδιαίτερας στοργῆς καὶ ἐνθαρρύνσεως ἐν ταῖς ἀνάγκαις καὶ ἐν τῇ πάλῃ αὐτῇ¹⁸.

Ἐν Γεντισοῖς οἱ Σχισματικοὶ καὶ οἱ Οὐνίται ἐπιχειροῦσιν ἐκάστοτε ἀληθῆ πόλεμον πρὸς ταφὴν τῶν συγγενῶν τῶν ἐν τῷ ἡμέτερῳ Νεκροταφείῳ ἐκ τρόμου θρησκευτικοῦ διὰ τὰς ψυχὰς τῶν προσφιλῶν αὐτοῖς ὑπάρξεων. Ὁ φόβος οὗτος, ὅστις σὺν τοῖς ἄλλοις προδίδει καὶ τὴν ἐνδόμυχον νοσταλγίαν πρὸς τὴν ὀρθοδόξιαν τῶν ἡμετέρων αὐτόθι ἐξωμοτῶν εἶναι παρὰ πᾶσι τοῖσι ὑπέρτερος οἰδιώδηποτε συμμέροντος συνδέοντος αὐτοὺς μετὰ τῶν ξένων προπαγανδῶν. Εὐνόητον ἐπομένως ὅτι ἔσται ἀνάλογος ἡ ἡμέτερα ὠφέλεια ἐὰν ἐπιτευχθῇ ἡ ἔκδοσις αὐστηρᾶς διαταγῆς τῆς ἀρμοδίας Ὁθωμανικῆς Ἀρχῆς ἐπιβαλλούσης εἰς τοὺς ἀλλοδόξους νὰ θάπτωσι τοὺς νεκροὺς των ἐν ἰδιαιτέροις αὐτῶν Νεκροταφείοις. Τῶν ἀσθενῶν μέχρι τοῦδε διαβημάτων, ἐπὶ τοῦ προκειμένου τῆς ἡμετέρας Κοινότητος παρὰ τῇ Ἐγχωρίῳ Ἀρχῇ κατίσχυσε πάντοτε ὁ χροσὸς τῶν ἀντιπάλων.

Τὸ ἐπικρατοῦν σύστημα τῆς πληρωμῆς τῶν διδασκαλικῶν μισθοδοσιῶν εἰς τμήματα μικρίστα ὑπὸ τοῦ ἰδιοτελοῦς Ἐφοροταμίου Γεντισῶν ἐπιτείνει

18. Ἀπὸ τὴν ἐκθεσὶν 19.6.1904 τοῦ Θεοδώρου Ἀσκητῇ (Α΄ Διεργμηνέως τοῦ Προξενείου Θεσσαλονίκης ἀπὸ 1.12.1901-22.2.1908 ὁπότε δολοφονήθηκε ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἔξω ἀπὸ το Προξενεῖο) πληροφοροῦμεθα ὅτι το Ἐθνικὸ Κέντρο ἐπιδιόρθωσε τὴ στέγῃ τῆς ἐκκλησίας Ἁγίου Γεωργίου (τὴν ἄλλη ἐκκλησία τῆς Παναγίας τὴν κατεῖχαν οἱ Σχισματικοί) καὶ με οικονομικὴ ἐνίσχυση τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν που οἱ Κομιτατζήδες ἔκαψαν τὰ σπίτια ἢ κατέστρεψαν τὰ κτήματα ἢ δολοφόνησαν τοὺς ἄντρες. Ἐτίσης με τὴν ἀποστολὴν στὴ Γουμένισσα γενναίων αγωνιστῶν τῆς Ἐθνικῆς Ἰδέας, δασκάλους, ιερεῖς, τὸν ἰατρὸ Ἀγγελὸ Σακελλαρίον, τοὺς διευθυντὲς τῶν σχολείων Γρηγ. Λαδακάκο, Μιχ. Δημάδη (ψευδώνυμο τοῦ Μ. Δερῶν), τοὺς ὁποίους τίμησε ἡ Γουμένισσα αργότερα δίδοντας τὰ ὀνόματά τοὺς σὲ οδοὺς τῆς κομποπόλεως (για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. Τιμοθεάδης, *Ἡ Παῖδεία*, ὁ.π., σσ. 144-162).

σπουδαίως την οικονομική δυσπραγία των διδασκάλων όσον και τό σύστημα της καθ' όλον σχεδόν τό διάστημα των παύσεων παραμονής αὐτῶν ἐκαστοτε ἐν Θεσσαλονίκη πρὸς ἀνανέωσιν τῶν συμφωνιῶν. Ἡ ἐκ τῶν δύο τοῦτων συστημάτων προκύπτουσα ὑλική ζημία τῶν διδασκάλων ὑπολογίζεται εἰς 30% ἐπὶ τῆς πενιχροτάτης ἄλλως τε μισθοδοσίας τῶν. Ἐφ' όσον εἶναι δυσχερὴς ἡ ἀντικατάστασις τοῦ εἰρημένου Ταμίου δι' ἄλλον ὀλιγώτερον σκληροῦ πρὸς τοὺς ἀναξιοπαθεῖς διδασκάλους, νομίζω ἐπ'ἀνάγκης νά ἐξευρεθῇ ὁ κατάλληλος τρόπος ὅπως ἡ ἐκ τῆς ἡμετέρας τοῦλάχιστον ἐπιχορηγήσεως ἀναλογουσα εἰς ἕκαστον διδάσκαλον μερὶς τῆς μισθοδοσίας καταβάλληται ἀπ' εὐθείας εἰς χεῖρας τῶν καθ' ἑκάστην τετραμηνίαν¹⁹.

Ἐξ ἴσου ἀναγκασίαν θεωρῶ ἀπὸ γενικῆς ἀπόψεως και τὴν ἐξεύρεσιν τρόπου ἐπιτρέποντος ὅπως ἡ ὑποχρέωσις εἰς παραμονὴν ἐν Θεσσαλονίκη ἐπιβάλλητε εἰς τοὺς ἐν ἐνεργείᾳ διδασκάλους μόνον ἐν ἐξαιρετικαῖς περιστάσεσιν, ἀπαιτούσαις ἀναποφεύκτως τὴν ἑθυσίαν ταύτην και τοῦτο ἐπὶ χρόνον ὅσον οἷον τε μικρότερον.

Ἐκ τοῦ ἡμετέρου Παρθεναγωγείου ἀποφοιτᾷ ἀριστοῦχος ἐφέτος ἡ πτωχὴ δεκατριετής θυγάτηρ ὀρθοδόξου μητρὸς και σχισματικοῦ πατρὸς ὀνόματι Σοφία Χατζῆ Διονυσίου, διακριθεῖσα οὐχὶ μόνον ἐπὶ σεμνότητι και ἐπιμελείᾳ ἐξαιρετικῇ ἀλλὰ και ἐπὶ πατριωτισμῷ φλογερῷ. Σύμπασα ἡ ἡμετέρα Κοινότης ἐνὶ στόματι θεωρεῖ σκοπιμώτατον νά χορηγήσωμεν μικράν τινα ὑποτροφίαν, ἵνα συμπληρώσῃ ἡ κόρη αὕτη τὰς σπουδὰς τῆς ἐν Θεσσαλονίκη τοῦλάχιστον, ἐὰν μὴ ἐν Ἀθήναις, και χρησιμοποιηθῇ ὡς διδάσκαλος ἐντὸς τῶν Γενιτσῶν.

Τό μίαν και ἡμίσειαν ὥραν ἀπέχον τῶν Γενιτσῶν Τσιφλίκιον Βοῦδρι-στα ἐξ οἰκῶν 80, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς συνημμένης ὧδε αἰτήσεώς του, ἐξαιτεῖται αὖξῃσιν τοῦ χορηγουμένου μέχρη τοῦδε μικροῦ ἐπιδόματος. Οἱ πρό-

19. Το 1870 ἰδρύθηκε ανεξάρτητη Βουλγαρικὴ Εκκλησία, ἡ βουλγαρικὴ Ἐξαρχία, τὴν οὗσα το Οικουμενικὸ Πατριαρχεῖο κήρυξε σχισματικὴ, και τὴν κατηγόρησε ἐπὶ ἐθνοφυλετισμῷ, δηλαδὴ ὅτι εἶσι ἡ Βουλγαρία δὲν ἐπεδίωκε ἐκκλησιαστικὴ ανεξαρτησία, ἀλλὰ ἐθνικὴ ἐπέκταση. Το ἀποτέλεσμα ἦταν οἱ χωρισμοὶ τῆς Μακεδονίας νά χωριστοῦν σε Πατριαρχικούς και σε Ἐξαρχικούς, δηλαδὴ σε Ἕλληνες και Βουλγάρους. Ἀπὸ το 1870 ἡ ἐκπαίδευση στὴν τουρκοκρατούμενη Μακεδονία, που μέχρι τότε βρισκόταν ὑπὸ τὸν ἄμεσο ἐλεγχὸ τῶν μητροπόλεων και τῶν κοινοτήτων, ἀρχίζει νά κατευθύνεται ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ κυβέρνηση. Το ἐλληνικὸ κράτος ἐνεργεῖ πρὸς τὴ σκλαβωμένη Μακεδονία - Θράκη, κατὰ τὸ διάστημα 1869-1886 μέσω του «Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων», και ἀπὸ το 1887 και ἐξῆς μέσω τῆς «Επιτροπῆς πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς Ἑλληνικῆς Εκκλησίας και Παιδείας». Ἀργότερα ἀρρογοὶ ἦλθαν ἡ ἰδρυθεῖσα το 1903 «Ἐπίσκοπος τῶν Μακεδόνων Ἐπιτροπὴ» καθὼς και ἀπὸ κληροδοτήματα, ὅπως το κληροδοτήμα Τσοῦλφη, ἀλλὰ και ἄλλοι ἰδιωτικοὶ φορεῖς. Ἡ πληρωμὴ τῶν δασκάλων, διδασκαλισσῶν, νηπιαγωγῶν και οἱ ὑπὲρ τῶν σχολείων συνδρομὲς γίνονται μέσω του Ἑλληνικοῦ Προξενείου Θεσσαλονίκης ἀνὰ τετραμηνία με ἀποδείξη, που ἀναφέρει το ονοματεπώνυμο του δασκάλου, το εισπραττόμενο ποσὸ σε οθωμανικὲς λίρες και θεωροῦνταν ἀπὸ τὸν Πρόξενο και πολλὰκις ἀπὸ τὸν Μητροπολίτη και τοὺς Εφοροεπιτρόπους τῶν σχολείων. Τέτοιες ἀποδείξεις με φορεῖς ἐλληνικὰς σφραγίδες ὑπάρχουν πάρα πολλές στο ἱστορικὸ Ἀρχεῖο του Υπουργείου Ἐξωτερικῶν. Σφραγίδες τῶν σχολείων Γενιτσῶν βλ. Τιμοθεάδης, *Ἡ Παιδεία, ὁ.π.*

κριτοί Γεντισιών συνηγοροῦσιν ὑπὲρ τοῦ αἰτήματος τούτου βεβαιοῦντες τὴν ἐξαιρετικὴν φιλομουσίαν τοῦ χωρίου τούτου. Ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως δὲν ἐπέσθην περὶ τῆς σκοπιμότητος τῆς παροχῆς ὁλοκλήρου τοῦ ζητουμένου ποσοῦ, πάντως ὁμως θεωρῶ οὐχὶ ἄσκοπον σχετικὴν τινα αὔξησιν τοῦ σημερινοῦ μικροῦ ἐπιδόματος.

Ὁ ἐν Μπάπια νη Γραμματοδιδάσκαλος Νικολ. Γ. Μπόσκου ὑπηρετῶν μέχρι σήμερον ἀντὶ τοῦ ἀπιστεῦτου ἐτησίου μισθοῦ ἐκ τριῶν λιρῶν Ὀθωμανικῶν καταβαλλομένου παρὰ τοῦ Β. Γ. Προξενείου, παραπονεῖται μετὰ δακρύων ὅτι οὐδὲν εἰσέτι ἔλαβεν ἀπέναντι τῆς μισθοδοσίας του ταύτης διὰ τὸν λόγον ὅτι ὁ ἀναπληρωτὴς τοῦ τέως Μητροπολίτου Βοδενῶν κ. Ἰλαρίων ἠρνήθη νὰ ἐπικυρώσῃ κατὰ τὰ εἰθισμένα τὴν ἀπόδειξιν πληρωμῆς, ἀπαιτήσας, ἤθην, παρ' αὐτοῦ πρόστιμον δύο λιρῶν, ὑπὸ τὴν πρόφασιν ὅτι ὁ διορισμὸς του ἐγένετο οὐχὶ ὑπὸ τῆς Προξενικῆς Ἀρχῆς, ἀλλ' ὑπὸ τῆς Ἐφορίας Γεντισῶν. Ὁ εἰρημένος Γραμματοδιδάσκαλος διατείνεται, ὅτι καὶ δύο ἕτεροι διορισμοὶ του ἐγένοντο ὁμοιοτρόπως ἔνεκα τῆς εὐτελείας τοῦ μισθοῦ καὶ τῆς θέσεως. Ἀνεξαρτήτως τῆς ἀξίας τοῦ πτωχοῦ τούτου ἀνθρώπου, ἥτις δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπερβαίῃ κατὰ πολὺ τὴν ἀξίαν τῆς ἀμοιβῆς του, καὶ ἀνεξαρτήτως τῆς ἀκριβείας τῶν ἰσχυρισμῶν αὐτοῦ, θεωρῶ ἀναγκαίαν τὴν παροχὴν τοῦ ἐξαλίρου ἐπιδόματος καὶ χάριν τοῦ πτωχοτάτου χωρίου, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐργάζεται καὶ μέχρι σήμερον καὶ χάριν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, τοῦ ὁποίου ἡ πενία εἶναι ὑπερτέρα τῆς περὶ τὸν δικαίον του ἀμφιβολίας.

Τὸ τρίωρον ἀπέχον τῶν Γεντισῶν πάμπανων Τσιφλίκιον Ἀσάρ Βέη ἐλάμβανεν ἀνέκαθεν ὀκτάλιρον ἐπίδομα. Ὁ κ. Ἰλαρίων ἐφέτος περιέκοψε τὸ ἐπίδομα τοῦτο κατὰ δύο λίρας, λόγῳ ὅτι ὁ αὐτόθι διδάσκαλος διωρίσθη ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ χωρίου. Δὲν νομίζω ἄσκοπον νὰ ἐξετασθῇ κατὰ πόσον ἡ ἀνωμαλία αὕτη εἶναι ἄσχετος πρὸς τὴν ιδιοτέλεια τοῦ κ. Ἰλαρίωνος καὶ κατὰ πόσον εἶναι ἐν τάξει ἀπέναντι τοῦ Β. Γενικοῦ Προξενείου ἡ θεοφιλία του, ἐὰν διεχειρίσθῃ δημόσιον χρήμα.

Οἱ πρόκριτοι τοῦ Ἀσάρ-Βέη μοι ἐδήλωσαν ὅτι ὁ ἀνωτέρω διορισμὸς ἐγένετο τυχαίως ὑπὸ τοῦ χωρίου, ὅτι οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἠμφισβήτησαν τὸ ἀπόλυτον δικαίωμα τῆς Προξενικῆς Ἀρχῆς ἢ τῆς Μητροπόλεως ἐν τῷ διορισμῷ τοῦ διδασκάλου των καὶ ἐξαιτοῦντα τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ὀκταλίρου ἐπιδόματος.

Ὁ τέως ἐν Ἀσάρ-Βέη, νῦν δὲ ἐν Μπάπια νη ἡμέτερος Ἱερεὺς παραπονεῖται ἐπίσης ὅτι ἐκ τῆς ὀκταλίρου ἐπιχορηγήσεώς του ἐν Ἀσάρ-Βέη ἔχει λαμβάνειν εἰσέτι λίρας Ὀθωμ. 2½ ἀρνηθέντος τοῦ κ. Ἰλαρίωνος νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν ἀπόδειξιν του διὰ λόγους ἀγνώστους.

Βούδριστα (Μυλότοπος), Μπάπια νη (Λάκκα), Ἀσάρ-Βέη (Δροσερό).

[Ἡ Γουμένισσα, Γρίβα, Γερακῶνα, Κάριπ, Αἰσιούπολη, Στάθης, Γοργόπη, Σκρά, Πολύπετρο, σήμερα ἀνήκουν στον Νομὸ Κυλίκις].

SUMMARY

† Timotheos I. Timotheadis, *Report by Georgios Tsorbatzoglou for the Genitsa Kazas in 1904.*

In May 1904 the diplomat Georgios Tsorbatzoglou was sent by the Thessaloniki Consul E. Evgeniadis to review on site and prepare a written report regarding current status in the areas of Veria, Naoussa, Vodená, Genitsa and Gevgeli, as Bulgarian propaganda was getting increasingly active in Macedonia. The competition was mainly on education and religion, therefore Tsorbatzoglou pointed out the «intense activity of Hellenic education in the town of Giannitsa» and emphasized the building of a new school. The location of the building was the object of arguments between the two parties of the local Greek authorities. One was led by Christos Chatzidimitriou and the other by the physician I. Vlachos. This report contains interesting details about Genitsa in 1904. He wrote about the population composition: The Christian Orthodox households in the town are approximately 850 (each one inhabited by two families, that means an average of ten people). The Turkish ones are between 1.000-1.500. The Schismatic ones are 35 and the Unitic 15. The Bulgarian and Unitic propaganda were not successful due to lack of public support. He suggests, though, that the town needs an efficient Bishop, a Church Commissioner and well-educated preachers to take care of the religious and national awareness of the rural population, that was the target of the Bulgarian propaganda.

The town was called Genitze Vardar or Genitze by the Turks and Pazar by the Slavians. The name was adapted to Giannitsa in 1926.